

ПРЕДГОВОР

Целта на настоящата работа, определена с плана на Научноизследователския институт по труда, се изразява в поставените проблемите на миграцията на работната сила между страните-членки на СИВ. В анотацията задачата се определя като изследование на условията, възможностите и изгодите на нашата страна от прилагането на планово движение на работната сила между страните-членки на СИВ.

Въпросът за миграцията на работната сила между социалистическите страни е един от най-малко изучените въпроси в икономическата литература, както у нас, така и в чужбина. Това се дължи на обстоятелството, че все още не се оценява достатъчно обективната необходимост на този процес при социализма и голямата роля, която той би изиграл за постигане на по-целесъобразното използване на основната производителна сила – работната сила, и на тази база повишаване ефективността на труда в системата като цяло. В нашата икономическа литература проблемът за миграцията на работната сила между социалистическите страни се поставя за пръв път от Захари Стайков, който го разглежда във връзка с общественото разделение на труда¹. В специалния глава от своята книга той разглежда отражението, което дават различните форми на разделение на труда, върху движението на работната сила между социалистическите страни. Въпросът за необходимостта от движение на работната сила между социалистическите страни се поставя и в доклада на Асен Добрев пред Научния симпозиум на експертите по работната сила, състоял се през 1968 год. в Будапеща². Фактически с това почти се изчерпва написаното у нас в тази област.

¹ Захари Стайков

Общественото разделение на труда и движението на работната сила, Изд. на БКП, 1962 г., стр.217-257

² Асен Добрев

Некоторые проблемы полной занятости в НР Болгарии

С права на ръкопис

С настоящата работа е направен опит не само да се постави проблемът за миграцията на работната сила, но и да се изяснят някои въпроси, свързани с методологическия апарат, който следва да се ползува за създаване на взаимоизгодни миграционни връзки между социалистическите страни. Не е достатъчно само да се убедим в целесъобразността и необходимостта от развитието на миграцията на работната сила между социалистическите страни. За развитието на външната миграция между социалистическите страни в нейните оптимални граници много важно е да се създадат необходимите взаимоизгодни условия между страните-вносителки и страните-износителки на работна сила. За да отговорим на това изискване, ние извършихме изчисления на система от метрични таблици, които дават възможност да се определи какво струва работната сила, която емигрира, на страната-износителка и каква чиста продукция тя би могла да създаде за времето на своята емиграция в страната-вносителка на работна сила. При една разгърната система на изчисление тези таблици дават възможност да се определи икономическата ефективност от външната миграция и за социалистическата система като цяло.

Въпреки че работата е посветена на изследване проблема на миграцията на работната сила между страните-членки на СИВ, в началото е дадена една кратка характеристика на особеностите на миграцията на работната сила в капиталистическите страни. То ва изследване е извършено главно въз основа на литературни източници. Такъв фон беше необходим, за да се изследват по-нататък по-добре характерните особености на миграцията на работната сила при социализма¹.

¹ Ползвани са главно:

Плетнев Э.П. -

- Международная миграция рабочей силы, ИМО, М, 1962 год.

Т. Владигеров

- Европейска икономическа общност, БАН, 1967 год.

Анджей Мариански

- Современная миграция населения, Изд. "Статистика", 1969 год.

В специален раздел на работата е направен опит да се обоснове обективната необходимост от миграцията на работната сила между социалистическите страни. Тук специфичните особености на миграцията на работната сила се търсят в специфичното проявление на закона за населението при социализма. Миграцията на работната сила при социализма се обуславя не от създаването на безработица, а от обективната необходимост за най-рационално, планомерно използване на работната сила и на тази база повишаване на обществената производителност на труда, както в сис темата като цяло, така и в отделните социалистически страни.

Особено внимание е отделено в работата на въпроса за изграждане на взаимоизгодни миграционни връзки между социалистическите страни. Последователно са разгледани икономическите последици от миграцията, както за страните-износителки, така и за страните-вносителки на работна сила.

Направен е опит да се изследват основните миграционни потоци. Тяхното формиране и изменение се разглежда като обусловено от техническия прогрес и общественото разделение на труда. Тук са обхванати и въпросите на организацията и формите на движение на работната сила между социалистическите страни.

В самостоятелен раздел се прави преглед на развитието на миграцията в България както в условията на капитализма, така и в условията на социализма. Специално внимание се обръща на наши опит по изпращане на български работници в някои социалистически страни и преди всичко в Чехословакия.

Накрая се дава оценка за възможностите на нашата страна сега и в перспектива да участва в международното преразпределение на работната сила между социалистическите страни. За целта се използват прогнозите за населението и неговата заетост до 2000 год. На тяхна база са изследвани основните източници за формиране на работна сила в бъдеще, а оттам се правят и съответни изводи за възможностите на нашата страна да участва в международното преразпределение на работната сила.

При разработването на темата са използвани данни и ма-

иали на ДУИ и Министерството на труда и социалните грижи. Разработката обаче се базира главно на изчисления, които са изложени въз основа на съответните метрични таблици и прогнозиза населението и неговата заетост. При изчисляването на метричните таблици и прогнозите за населението, както и при техническото оформяне на работата, авторът беше подпомогнат от Венелилова.

6

7

I. ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ НА МИГРАЦИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ

Движението на работната сила между отделните страни е една обективна необходимост, обусловена от международното разпределение на труда. Причините и мотивите за тази миграция са различни. В основата на този процес обаче стоят социал-икономическите условия в отделните страни и създадените взаимоотношения. Различието в природните условия и икономическия потенциал на отделните страни налага движението на работната сила от една страна към друга. Едни страни имат необходимите условия за огромно развитие на производството както по интензивен, така и по екстензивен път. Това създава обективна необходимост както за влагането на големи инвестиции в тях, така и за използване на големи контингенти от работна сила. Обикновено и на съвременния етап на икономическо развитие работната сила следва на трупването на капитала. Там където са налице по-големи възможности за натрупване на капитали, там се съсредоточават и по-големи контингенти от работна сила.

Движението на работната сила при капитализма вече има съответна история и традиции. При съвременните условия световният капиталистически пазар се явява като съществена предпоставка за развитието на капиталистическия начин на производство. В този процес безспорно важна роля играе формирането на световния пазар на "стоката от особен род" - работната сила.

Рязкото нарастване на търсенето на работна сила, които се "освобождава" по различни начини от развитието на средствата за производство, започва още в епохата на първоначалното на трупване на капитала.

Откритието и разработката на златните и сребърните находища в Америка, разцветът на колониалните плантации изисквали непрекъснат приток на работна сила. Тази история на колонизация на новооткритите земи и непрекъснатото им обезпечаване с работна сила се отличава с голяма жестокост, много кръв и

неизбройни човешки драми.

По това време капиталистическото общество се опитвало да реши този проблем на основата на принудителен робски труд, разивайки търговията с роби. Такава система на хищническо използуване на работната сила, каквато била създадена в периода на усвояването на новооткритите земи, обаче изисквала не само определен човешки потенциал, за да се разшири производството, но и неговото непрекъснато попълване в нарастващи мащаби с оглед на опустошителното въздействие върху работната сила на нечовешкия характер на робовладелческия гнет.

Откритието на Америка същевременно означава откритието на масовия лов на "туземни" роби, а когато непокорното население на Новия свят било изтребено чрез войните и цивилизираното стопанство, започнало вторичното откритие на Африка като едновременно била открита Холандска Източна Индия и други страни. За кратък период от време местното население било изтребено или изтласкано във вътрешността на континента – главно в неподходящите земи. Тогава европейските колонизатори започнали в нарастващи мащаби да внасят негърско население от Западна, а после и от Южна Африка. По този повод известният американски ^{учен} комунист У.Дюбоа пише за резултатите от този тривековен лов на негри в Африка: "Цели райони опустели, цели племена изчезнали от лицето на земята. Това било разграбване на целия континент, нямащо равно на себе си в новата история на страната ни"¹. Според пресмятанията на У.Дюбоа към средата на 19 век общият брой на робите, насилиствено докарани в Американския континент, достига 15 мил. души, а ако се вземе предвид високата смъртност при превозването и жертвите при въоръжените стълкновения с търговците на роби, то загубите на африканско население превишават 60 мил. души.

Насажданото от капитализма робство, както отбележава К.Маркс, изиграло важна роля в развитието на световния пазар, в частност на колониалния пазар, тъй като то съдействувало – за обезпечаване на крупната фабрична промишленост със сировини. Но

¹ Цитат по У.З.Фостер – Очерки Политической истории Америки, ИЛ, 1955, стр. 101

системата на търговията с роби и принудителният труд не могли да станат база за развитие на крупната капиталистическа промишленост и да удовлетворят нейното търсене на работна сила. Към средата на 19 век, когато машинната индустрия придобива международен характер, тя сама започва да създава достатъчно свободна работна сила – следствие на изменението на органическия състав на капитала. В резултат на разпределението на свободната работна сила между различните звена на световното капиталистическо производство се осъществява миграцията на трудещите се. Възможност за масова миграция възниква и в хода на развитието на крупното производство, свързано с разорението и експроприацията на дребните производители. Основната част от миграриращото население обикновено се формира из средата на разоряващите се дребни селяни, които търсят работа в градовете и често предпочитат да мигрират и извън страната.

Движението на работната сила при капитализма в крайна сметка следва движението на капиталите. Стихийният процес на преливането на международния капитал от едни отрасли към други, от едни страни към други води и до съответно стихийно движение на работната сила. Тази неравномерност в развитието на миграционните движения при капитализма е свързана със скокообразния ход на натрупването на капитала. "С натрупването и съпровождащото го развитие на производителните сили на труда нараства и силата на внезапното разширение на капитала"¹. Тези внезапни разширения на диапазона на капиталистическото натрупване предизвикват нарастващата еластичност и мобилност на съмия капитал, мобилизиране и насочване на огромни средства в определено направление. Разбира се, в такива случаи се прилага и до масово концентриране на работна сила паралелно със съответното концентриране на капиталите.

Фактически миграцията на работната сила при капитализма представлява движение на относително излишно население. Тя се обуславя от действието на капиталистическия закон за народно населението, който Маркс изяснява на основата на дълбок и всесъщински анализ на капиталистическия начин на производството.

¹ К.Маркс – Капиталът, -т. I, К.Маркс и Ф.Енгелс, Соч. т. 23, стр. 646

Анализирайки връзките между растежа на капитала и размножаването на работническото население, Маркс отбележава важно значение в това отношение на състава на капитала в процеса на капиталистическото натрупване. С развитието на капиталистическия начин на производство едновременно с процеса на натрупването на капитала настъпва качествено изменение на неговата структура. Стимулирани от стремежа за все по-голяма печалба, капиталистите усъвършенствват техниката на производство и повишават органическия състав на капитала. С повишаване на органическия състав на капитала променливата му част намалява относително, или все по-голяма част от капитала се превръща в средство за производство и относително по-малка част в работна сила, въпреки че абсолютният брой на заетите лица продължава да расте. Това предизвиква известно намаляване в търсенето на работна сила. Производството се увеличава, а потребностите от работна сила относително намаляват, тъй като по-производителното оборудване се нуждае от сравнително по-малък брой работници. Вследствие на това общественото производство започва да се извършва предимно по интензивен път – за сметка на увеличаване на производителността на труда. Значението на екстензивното разширено въпроизводство за сметка на увеличаването на абсолютния брой на заетите лица намалява. В резултат на този анализ Маркс е формулирал и капиталистическия закон за населението: "Работническото население заседно с произведената от самата него акумулация на капитала, произвежда в нарастващи размери, средствата, които довеждат до неговата собствена относителна излишност. Това е закон за населението, свойствен на капиталистическия начин на производство"¹. Следователно трудещите се, произвеждайки в разширени мащаби елементите на капитала, създават условия за изтласкване от производството на наемните работници в нарастваща степен. Във все по-бързия темп на изтласкване на част от активното население от производството в сравнение с темповете на неговото следващо обратно въвлечане в процеса на създаване на принадена стойност се изразява давлението на производителните сили върху населението. При това следва да се има предвид, че условията за ангажиране на изтласкваната ра-

¹ К.Маркс – Капиталът, т. I, 1950, стр. 515

ботна сила се създават не всякога в тази територия, където тя се е оказала относително излишна. По този начин доколкото пре-разпределението на работната сила от един пункт на натрупване в друг се обуславя от степента на привличането или изтласкването и от капитала, миграцията на работната сила отразява това давление на производителните сили върху населението.

Като изхожда от Марковия анализ за капиталистически начин на производство, съветският автор Плетнев Э.П. прави следните изводи за миграцията на работната сила при капитализма¹.

1. В основата на миграцията на работната сила между капиталистическите страни лежат националните различия в мащабите и темповете на натрупване на капитала, определящи в значителна степен националните различия в работната заплата.

2. Стихийните и внезапни прехвърляния на значителна маса от работна сила от едни страни в други предполага съществуване то на постоянен резерв за осъществяване на подобно преразпределение – наличие на така нареченото "пренаселяване".

3. Съществуването на този резерв на излишна работна сила от своя страна увеличава рязкостта на колебанията в натрупването на капитала.

Монополистичкият капитал, който във все по-голяма степен преодолява бариерите на междудържавните граници, води до още по-голямо засилване на миграцията между капиталистическите страни. Затова не случайно на запад все повече се говори за свободно движение както на капиталите, така и на работната сила. В тази връзка следва да се изтъкнат някои мерки, които през последните години се вземат от страните на Европейската икономическа общност за постигане на известна миграция в тяхната икономика. Важно мероприятие по пътя на интеграцията на икономиката на тези страни представлява осигуряването на свободно движение на работната сила, както и свободно движение на капиталите.

¹ Плетнев Э.П., Международная миграция рабочей силы, ИМО, М, 1962, стр. 40

Отстраняването на ограниченията при движението на капитала, което се извършва в страните-членки на Общия пазар, неизбежно налага съответни мерки и за отстраняване ограниченията на пазара на труда. Въпреки че развитието на капиталите е неразрывно свързано и с развитието на работната сила, на практика тъйде често тези два елемента се развиват противоречиво и координирането им става търде трудно независимо от теоретическата концепция на Общия пазар за свободно движение на работната сила.

Концепцията за свободно движение на работната сила между страните-членки на Общността е намерила конкретен израз и в указанията относно приемането, настаниването, пребиваването на работниците и техните семейства от една страна, членка в друга страна-членка на Общността. § 48 "Свободно движение на работната сила" дава право на работниците: а) да кандидатстват за действително предлагани места за работа; б) да се движат с тази цел в областта на страните-членки; в) да пребивават в една страна-членка, за да работят там съгласно с валидните за работниците в тези държави правни и административни предписания; г) след приключване на работата си да останат в страната при условия, които комисията ще установи в правилника за приложение на закона¹.

Редицата международни споразумения, отнасящи се до свободното движение на работната сила, дълго време не даваха желаните резултати. В отделните страни съществуваха най-различни по форма ограничения за достъпа на чуждестранни работници, за преселване в страната и се стигна до определяне на контингентите, които е възможно да приеме страната-вносителка на работна сила от отделните страни, износителки на работна сила. Разбира се, контингентите се степенуват по професии и възможности за използване в зависимост от степента на капиталистическото развитие на страната и съответно на търсенето на нейния трудов пазар. Създадените ограничения целиха да изблъгнат затрудненията на вътрешния трудов пазар и затова се създаваше система на предпочтение на местните работници.

¹ По Т. Владигеров - Европейска икономическа общност, БАН, 1967 год., стр. 188

През последните години обаче в резултат на настъпилия стопански растеж едрият капитал успя да наложи да се прибегне до отстраняване в значителна степен на някои ограничения. Още през 1953 год. с резолюцията на Европейския стопански съвет за регулиране на заетостта на страните-членки на Общия пазар се наблюдава настаниване на преградите между националните трудови пазари. Съгласно резолюцията разрешения за работа на работниците от другите страни-членки на Общия пазар могат да се издават ако се установи, че в собствените страни липсват подходяща работна сила и ако такава не може да се намери в продължение на един месец. Договорът за монтановия концерн (за въглища и стомана) също предвижда премахване на ограниченията на пазара за работниците, заети в добива на въглища и производството на стомана. Работниците от тези отрасли имат правото на свободно движение в територията на концерна. Фактически това е едно ярко доказателство за преодоляване на границите между държавите от страна на монополистическия капитал.

Следва да се изтъкне, че важна предпоставка за интегрирането на трудовия пазар и даването на все по-големи възможности за свободно движение на работна сила в Европейската икономическа общност е интернационализирането на производството от страна на монополите и изграждането на стопанството върху широка територия. Това води до активизирането на икономиката и до бързо пренасочване на капиталите от едни отрасли към други и от едни територии към други. В същото време се налага работната сила бързо да се придвижва от една област на производството в друга и от една страна в друга. Фактически в Общия пазар се създават условия за засилване мобилността на работната сила.

Но трябва да дадем една най-обща характеристика на мащабите и насоките на миграционните потоци в Европа, следва да изтъкнем, че те обхващат все по-голям брой страни, като в същото време значително се увеличават и контингентите на мигриращите.

Характерно е, че докато в миналото големите миграционни потоци бяха насочени главно от Азия, Африка и Европа към САЩ сега тези потоци значително се засилиха и вътре в Европейския контингент. Вече беше изтъкнато, че за този процес доприне-

се не малко и доктрината на Общия пазар за свободно движение както на капиталите, така и на работната сила.

От Европейските страни привличат работна сила главно тези, които са в състояние да влагат капитали в производството в нарастваща пропорция спрямо местната работна сила. Това са страни с излишък на капиталите, които в съответния размер не могат да намерят сигурно и доходно приложение извън страната, както и страни, в които конюнктурата осигурява възможности за използване на чуждестранни работници. Към тези страни се отнасят: ГФР, Франция, Англия, Белгия, Швейцария, Холандия, Австрия и др.

Какви са мащабите на имигриращата работна сила в тези страни, както и мащабите на емигриращата работна сила от страните, които изнасят работна сила, се вижда от данните на таблица № 1.

Тези данни красноречиво говорят, че работната сила има грижа в страните, които притежават голем икономически потенциал и са в състояние да обезпечат натрупване на капитали в големи мащаби.

В същото време работната сила емигрира от тези страни, в които въвлечането на работна сила в капиталистическото производство протича в немаляща пропорция спрямо нарастването на работническата класа. Тук става дума за страни, в които част от работниците остават извън производството като безработни и една част от тях са принудени да емигрират в чужбина. Това са страни с текущо пренаселение, в които изтласкването и привличането на работници в производството най-силно действува върху трудовия пазар. Към тях се отнасят преди всичко някои средиземноморски страни в Европа като: Италия, Испания, Гърция, Турция. В Европа имигрира работна сила и от редица страни извън континента. Това е работна сила, която се изселва главно от Северна Африка и Азия.

Въпреки че някои буржоазни автори оспорват връзките между внедряването на технически прогрес и движението на работ-

Таблица № 1

Данни за произхода на миграцията в Западна Европа (1964 год.)

Страни с имиграция	Европа без средиземноморски страни	Страни и райони с емиграция						Америка и Останало	
		Средиземноморски страни			Северна Африка	Турция	Черна Африка		
		Европейски страни	Гърция	Португалия					
Италия	Испания								
Германска федерална република	304	309	166	175	9	130	600	16	
Франция	460	645	431	27	10	2	10	40	
Белгия	123	200	27	-	-	-	6	134	
Лихтенбург	15	14	-	-	-	-	-	5	
Швейцария	166	474	82	-	-	-	3	29	
Холандия	20	7	10	2	-	-	3	15	
Австрия	19	2	1	-	-	-	3	175	
Швеция	142	5	2	1	-	-	-	725	
Норвегия	15	-	-	-	-	-	-	150	
Англия	1041	81	21	7	-	-	30	1086	
О б щ о	2305	1787	740	204	140	615	142	80	
								1111	
								2266	
								7352	

ната сила, обективните икономически факти показват, че с извършващите се съществени технологически промени и техническия напредък все повече се задълбочава нарушенето на равновесието на трудовия пазар, в резултат от което се засилва междурегионалната миграция. Монополистичкият капитал вече иска да разполага много по-голяко с работната сила. В страните от Общия пазар това исkanе се осъществява от 1963 год., когато влязоха в сила мероприятията за "свободното движение на работната сила" и се ограничи преимущественото право на работниците от местен произход за настанияване на работа. Това право се предвижда да се използува само като изключение. Тези мероприятия дават възможност на някои страни като Италия да облекчат до голяма степен дългогодишната си безработица. В същото време те позволяват на страните с по-голям икономически потенциал като Западна Германия да ограничат недостига си от работна сила и с това да подобрят условията си на стопанския растеж.

Представа за възможностите на отделните страни да привличат работна сила или да изтласкат такава към други страни се придобива от една съпоставка на данните за развитието на безработицата и незаетите работни места.

Таблица № 2

Безработица (А) и незаети служби (Б) в страните на Общия пазар (1958 - 1965) (в хиляди)

Година	Белгия		Франция		Г Ф Р		Италия		Холандия	
	Безра- ботни сотни	незаети служби сотни								
1958	110	5,9	93	29,2	683	216	1322	-	82	44
1959	125	5,6	140	17,7	476	284	1116	-	63	61
1960	110	7,9	131	24,8	237	454	835	-	41	92
1961	88	12,8	112	37,1	161	586	711	-	31	119
1962	71	15,7	102	55,0	154	549	610	4,0	30	122
1963	59	17,3	97	55,0	185	555	504	6,0	32	122
1964	50	18,0	97	45,4	169	609	549	2,5	28	130
1965	53	8,5	141	29,3	138	649	721	0,6	17	129

Източник - Т. Владигеров, Европейска икономическа общност, БАН, 1967, стр. 194

Данните показват, че въпреки внедряването на технически прогрес, въпреки бързата автоматизация на голем брой производства почти във всички страни-членки на Общия пазар, броят на безработните е спаднал. В същото време броят на новосъздаващите се работни места - "служби", чувствително се е увеличил. Затова говори значителният брой на незаетите служби, които в някои страни като ГФР и Холандия са нараснали чувствително. Разбира се, това намаляване на безработицата и повишаване на заетостта не би било правилно да се приема само като заслуга на Общия пазар, който безспорно допринася за повишаване на заетостта в страните-членки на Общността. Изобщо оказва се, че интензивното развитие, предизвикано от техническия прогрес, води до разширение на мащабите и на екстензивното развитие в абсолютен смисъл.

Вярно е, че броят на заетите в някои отрасли и - преди всичко в отраслите на обработващата промишленост намалява. В други отрасли обаче съществува тенденция на нарастване на заетостта. Недостиг на работна сила в напредналите капиталистически страни е свързан с нарастването на инвестициите и автоматизацията не толкова в класическите отрасли на промишлеността, колкото в най-новите клонове: автомобилната, химическата, електронната и др. Освен това съвременното развитие на капитализма доведе до изключително бързо нарастване на обслужващата сфера, която погълща голям брой работници. Не случайно на запад вече се говори за период на преминаване от производство към услуги.

Голям брой работници се ангажират и в строителството. Необходимостта от бързото подновяване на основните фондове налага да се извършват големи инвестиции и непрекъснато да се развива строителството на нови предприятия и реконструкцията на старите производствени мощности. Това води до увеличение на броя на заетите в строителството.

Въпреки че с премахване на граничните формалности се постига напредък в интеграцията на трудовия пазар, все още е налице неравномерно третиране на чуждестранните работници не само при класирането на надничните тарифи, но и при издаването на разрешение за работа. Така например през 1964 год. 76,5% от

разрешенията за работа в ГФР са били издадени само за ограничени дейности и за определени предприятия. Относително малък е броят на работниците, които са имали пълно право на свободен избор. Фактически чуждестранните работници се поставят при особен режим по отношение на местните работници, а в някои случаи и по отношение на известни имигранти, ползващи се с предпочтение поради националния им произход.

Вярно е, че директивите на Брюкселската комисия (март 1964 год.), които коригират наредбата от август 1961 год., съдържаща редица ограничения, които вече изтъкнахме, предвиждат много препоръки за отстраняване различията и за въвеждане на равноправно търсене навсякъде. Така едновременно с отстраняването на предимствата за местните работници на трудовия пазар директивите отреждат равенство и в правото на участие в трудовите представителни органи на предприятията. Те в същото време разширяват правото на преселничеството и върху сезонните работници, хората на изкуството и др. При това правата се отнасят за всички членове на домакинството. Разбира се тези права се натъкват в повечето случаи на намесата на националните трудови администрации в трудовия пазар, които винаги се стремят да поставят при по-благоприятни условия местната работна сила.

**II. МИГРАЦИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА МЕЖДУ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ КАТО ОБЕКТИВНА НЕОБХОДИМОСТ**

В продължение на почти 20-годишното съществуване на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ) получи изключително широко развитие международното сътрудничество между страните-членки както в областта на икономиката, така и в областта на културата, образоването и редица други области. Изключение обаче прави въпросът за сътрудничеството в областта на работната сила. Досега в рамките на СИВ в организиран порядък не се извършваща работа по изграждането на система за най-целесъобразното използване на живия труд. Въпросът за движението на работната сила между страните-членки на СИВ обикновено е останал вън от обсега на обсъжданите икономически проблеми. Едва напоследък този въпрос започва да се поставя като заслужаващ сериозно внимание и обсъждане. Така на състоялия се научен симпозиум на експертите по работната сила по въпросите на "Използването на трудовите ресурси и структурните изменения на заетостта в социалистическите страни" през септември 1968 год. в Будапеща в редица доклади и изказвания се обръщаше внимание на въпроса за сътрудничеството в областта на работната сила между социалистическите страни.¹

Досега се търсише начин за постигане възможно най-целе съобразно разпределение на средствата на труда на базата на една подходяща специализация и коопериране между социалистическите страни-членки на СИВ. Работната сила, която се явява осно-

¹ Този въпрос беше обект на разглеждане в докладите на:
а) Иосиф Рожа - "Кооперирование по рабочей силе вну-
три страны и в международных масш-
табах";
б) Асен Добрев - "Некоторые проблемы полной занятости
в НР Болгарии".

Освен това положително се изказаха по въпроса за международното сътрудничество по работната сила проф. Райкиевич - Полша, проф. Заксе - ГДР, и др.

вната производителна сила, обаче се разглеждаше като видима да дадена величина, която не може да се придвижва. Тя се приемаше като жизнен и трудов ресурс, на който следва да се създаде по-минък и да се осигуриява съответно потребление.

На практика обаче съществува сътрудничество между отделните страни по уреждане на редица въпроси, свързани с работната сила. Тези въпроси се решават обикновено по линията на двустранното сътрудничество между социалистическите страни. Така през 1967 год. бе сключено съглашение между правителствата на Унгарската народна република и Германската демократична република, съгласно което ежегодно около 4-5 хил. младежи унгарски работници отиват на работа за 2-3 години в ГДР. През това време те следва да придобият съответен професионално-практически опит. Това решение не създава никакви затруднения в заетостта както на едната, така и на другата страна. В същото време то е от взаимен интерес и за двете страни и спомага за решаване на проблема за острите недостиги на работна сила в ГДР. Това сътрудничество не противоречи и на интересите на Унгарската народна република, тъй като след своето завърщане тези младежи прилагат в собствената си страна натрупания опит в една по-напреднала в промишлено отношение страна.

Подобно сътрудничество се установява и между Полската народна република и ГДР. То засяга работна сила, набирана главно от пограничните райони на границата между двете страни. В това отношение има вече известен опит и в нашата страна. По линия на двустранното сътрудничество ние няколко пъти изпращаме работна ръка в ЧССР, СССР, ГДР и други социалистически страни. На нашия опит в това отношение ще се спрем по-нататък, когато ще разгледаме развитието на външната миграция в България.

Съществуват съответни съглашения за двустранно сътрудничество и при подготовката на висши кадри и специализацията на специалисти.

Работата по подготовката, движението и използването на работната сила между социалистическите страни следва да бъде обект на проучване и координиране от страна на СИВ. Тази обек-

тивна потребност се налага твърде настойчиво.

За да не се обръща досега достатъчно внимание на този важен въпрос от страна на органите на СИВ, безспорно е изиграла и съответна роля твърде опростенческата концепция, че в социалистическите страни почти автоматически се обезпечава пълна заетост на работната сила.

Нека да видим от какво се обуславя при социализма необходимостта от организирано движение на работната сила между отдельните социалистически страни. Варно е, че липсата на противоречие между формата на собственост върху средствата на производство и обществения характер на производството, както и обективната необходимост от планово развитие на народното стопанство предполага такова съчетаване на интензивно и екстензивно развитие в отдельните страни, което да позволява както непрекъснато подобряване на материалното благосъстояние на трудещите се, така и осигуряване на пълна заетост на трудоспособното население. За да се отговори на изискването за непрекъснато подобряване на материалното благосъстояние на трудещите се и за постепенно приближаване на жизненото равнище на населението от поизостаналите в икономическо отношение до това на напредналите е необходимо да се използват всички възможности за интензивно развитие на системата. Това предполага да не се върви към осигуряване на пълна заетост за сметка на неоправдано засилване на екстензивното развитие в някои страни, а да се изучат възможностите на системата за най-рационално влагане на живия труд, за засилване на интензивното развитие както в отдельните страни, така и в системата като цяло.

Очевидно отговор на въпроса, доколко е обективно необходима миграцията на работната сила между социалистическите страни следва да се търси в специфичното проявление на закона за населението при социализма. Изискванията, които той предявява за осигуряване както на пълна заетост, така и на най-рационално, планомерно разпределение и използване на трудоспособното население с оглед непрекъснатото повишаване на материалното и културно равнище на свободните от експлоатация хора, предполага най-эффективно влагане на труда в системата като цяло. При

социализма следва за се създават условия за такова териториално разпределение на производствените мощности и работната сила, което да доведе в крайна сметка до постигане на максимум чиста продукция при минимум разходи както на жив, така и на овеществен труд. Тези крайни резултати следва да се постигнат както за системата като цяло, така и за отделните социалистически страни. Това би довело и до постепенното преодоляване на различието в материалното благосъстояние на трудещите се от различните страни.

Както вече изтъкнахме, при капитализма миграцията на работната сила между отдельните страни се обуславя от създаване на относително излишно население в едини страни и натрупване на капитали в нарастваща пропорция спрямо наличната работна сила в други страни.

При социализма миграцията на работната сила между отдельните страни се обуславя не от създаването на относително излишно население или безработица, а от обективната необходимост за най-рационалното, планомерно използване на работната сила с оглед производството на максимум продукция при минимум разходи на жив и овеществен труд и на тази база - повишаване на жизненият уровень на трудещите се от всички страни.

Проблемите за най-целесъобразното използване на трудовите ресурси и формирането на ефективна структура на заетостта в социалистическите страни са изключително важни както за решението на текущите перспективни задачи, на развитието на националните икономики, така и за решаването на общите задачи на социалистическата система като цяло. Въпросът за най-эффективното и пълно използване на основната производителна сила, работната сила, има изключително важно значение и в икономическото сърдечно-създаване между социалистическата и капиталистическата система.

Опитът, свързан с развитието на националните икономики на страните-членки на СИВ и икономическото сътрудничество между тях, показва, че самостоятелното изследване на трудовите ресурси не позволява да се обяснят изчерпателно явленията, които произтичат от действителността. Необходимо е едновременно да се отчитат и изследват всички видове ресурси - трудови, материални,

Финансови, научно-технически, природни, тъй като те не функционират и не се използват поотделно, а само комплексно. Отделното разглеждане на всеки един от тях е възможно и обосновано само дотолкова, доколкото обогатява комплексния анализ на проблемите на икономическата ефективност на използване на всички ресурси на обществото като цяло¹.

За получаване максимално производство на чиста продукция в социалистическата система като цяло при минимум разходи на жив и овеществен труд трябва да се потърси най-подходящата (оптималната) специализация и коопериране на производството между отделните социалистически страни, като на тази база се определи и най-целесъобразното влагане на жив труд. Съставянето на един макромодел за социалистическите страни-членки на СИВ би могло да покаже, кое е най-целесъобразното разпределение на живия и овеществения труд както от гледна точка на системата като цяло, така и от гледна точка на интересите на отделните социалистически страни. Един такъв модел би дал възможност да се определи кое било и най-целесъобразното разпределение на живия труд между отделните страни.

За да се осигури висока ефективност на влагания труд в социалистическата система като цяло, трябва да се търси най-целесъобразното разпределение на всички компоненти на производителните сили. Възможностите за постигане на една най-ефективно функционираща икономическа система се намаляват, ако при търсениято на най-целесъобразното разпределение на производителните сили между социалистическите страни не се взема под внимание и работната сила, ако не се постига най-целесъобразно разпределение между отделните страни както на материалните, така и на трудовите ресурси.

Съществуващата дълго време теоретическа концепция, че при социализма се осъществява автоматически пълна заетост на населението доведе до един стремеж в отделните страни да се осигу-

¹ Кормнов Ю. - "Международная специализация производства и влияние на структуру трудящихсяресурсов" - доклад на научната конференция по проблемите на използване на заетостта в социалистическите страни, Будапеща, 1963 год.

рява такова екстензивно развитие, което да ангажира почти цялото трудоспособно население. Получи се така, че почти всички страни показват високо равнище на заетост и в същото време в някои от тях са налице твърде големи резерви за икономия на жив труд. Тези резерви се съдържат във възможността за намаляване на престоите и денгубите, в усъвършенствуване на разпределението на работната сила, в правилното използване на работното време на трудещите се, в подобряване на трудовата дисциплина. Разбира се, подобен стремеж за ангажиране на всяка цена на цялото трудоспособно население водеше и до непълно използване на възможностите, които се разкриват чрез интензивното развитие на икономиката на някои страни. Фактически в интензивното развитие се крият най-големите резерви за постигане на икономия на жив труд. Изводът за осигуряване на високо равнище на заетост се потвърждава от данните на таблицата за заетостта в социалистическите страни (виж таблица № 3).

Данните показват, че всички страни-членки на СИВ почти непрекъснато са повишавали равнището на заетостта на трудоспособното население. В резултат на това през 1960 - 1964 год. те са достигнали едно твърде високо равнище на заетост, което за Полската народна република е 87,8% от трудоспособното население, СССР - 87,6% (1959 год.), ЧССР - 80,7%, ГДР - 77,5%, и България - 72,1%. Следва да изтъкнем, че след 1964 год. равнището на заетостта на населението в България отбелояза един бърз растеж и се га то възлиза на 84,1%.

Достигнатото равнище на заетост в социалистическите страни е значително по-високо от това в редица капиталистически страни включително и от страните-членки на Общия пазар, където, както вече изтъкнахме, се разкриват непрекъснато твърде много работни места.

Разбира се, ние не можем да не оценим положително усилията на всички социалистически страни да включат в обществено производство почти целия си трудоспособен контингент. Това е положително както от гледна точка на разширяване сферата на обществения труд, а от там и възможностите за повишаване на общественото производство, така и от гледна точка на преодоляването на всички социални проблеми, които поражда безработицата, която

Трудоспособно население, заето на заетост и степен
на заетост в страните членки на СИВ за 1960-1964 г.

ДАБАЧИРЕНИЕ абс. % всес. % всес. %	Ч ССР абс. % всес. %	Г Д Р абс. % всес. %	Д Н Р абс. % всес. %	С С Р абс. % всес. %	С С С Р абс. % всес. %	У Н Р абс. % всес. %		
1 Населението в трудоспособна възраст (в хиляди души)								
1950	-	7428	100,0	11781	100,0	14588	100,0	
1955	4460 ¹	100,0	7483	101,0	11402	97,5	15484	106,0
1960	4574 ²	108,0	7634	103,0	10542	89,5	15857	109,0
1964	4676 ²	105,0	7898	106,5	9940	85,0	16615	114,0
1950	-	5577	100,0	7196	100,0	12404	100,0	
1955	2955 ¹	100,0	5956	107,0	7722	107,5	-	-
1960	3418	116,0	6068	109,0	7739	108,0	13907	112,0
1964	3875	114,5	6874	114,5	7658	106,5	-	-
1950	-	75,1	100,0	61,5	100,0	85,5	100,0	
1955	66,1	100,0	79,6	106,0	67,7	110,0	-	-
1960	74,5	113,0	79,4	105,5	73,7	120,0	87,8	102,5
1964	72,1	109,0	80,7	107,5	77,5	126,0	-	-
2 Общо заети внародното стопанство (в хиляди лева)								
1950	-	26	100,0	26	100,0	26	100,0	
1955	-	26	107,0	26	107,5	26	109,0	
1960	-	26	109,0	26	108,0	26	109,0	
1964	-	26	114,5	26	114,5	26	113,5	
1950	-	26	100,0	26	100,0	26	100,0	
1955	-	26	107,0	26	107,5	26	109,0	
1960	-	26	109,0	26	108,0	26	109,0	
1964	-	26	114,5	26	114,5	26	113,5	
1950	-	26	100,0	26	100,0	26	100,0	
1955	-	26	107,0	26	107,5	26	109,0	
1960	-	26	109,0	26	108,0	26	109,0	
1964	-	26	114,5	26	114,5	26	113,5	
1950	-	26	100,0	26	100,0	26	100,0	
1955	-	26	107,0	26	107,5	26	109,0	
1960	-	26	109,0	26	108,0	26	109,0	
1964	-	26	114,5	26	114,5	26	113,5	

Източник – Изследование динамики работната сила в социалистическите

государства Европа, Висша школа за економики, Берлин,

1967, стр. 25

1956 год.
1963 год.
1959 год. предброяването на населението

както самите данни показват, е несвойствено явление за социалистическите страни. Не трябва да се забравя, че в конституциите на всички социалистически страни е записано, че държавите следва да осигуряват пълна заетост на своето трудоспособно население.

При едно интегриране на икономиката на социалистическите страни-членки на СИВ принципът за осигуряване на пълна заетост на населението може да се съчетае обаче много по-добре с принципа да най-рационалното използване на наличните трудови ресурси и – засилване ролята на интензивното развитие в системата като цяло. Би се стигнало както до по-правилно влагане на живия труд в най-необходимите и ефективни за системата производства, така и до неговото най-целесъобразно използване в процеса на общественото производство. Това в крайна сметка би довело както до повишаване на националния доход в отделните социалистически страни, така и до още по-голямо засилване на икономическата мощ на социалистическата общност.

Създаването на организирано движение на работната сила е необходимо условие за ефективно функциониране на социалистическата система. Все по-ясно става, че за да се осигури интензивното развитие в социалистическите страни, е необходимо много по-ефективно сътрудничество в рамките на СИВ и в областта на по-рационалното планиране, разпределение и използване на живия труд.

III. ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЗАИМНО ИЗГОДНИ МИГРАЦИОННИ ВРЪЗКИ МЕЖДУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ

За да се отговори на обективното изискване за постигане на най-целесъобразно разпределение и преразпределение на живия труд между социалистическите страни, много важно условие е създалото на правилни, взаимно изгодни миграционни връзки между тях. Тук въпросът за създаване на такива взаимоотношения, при които да не бъде ощетена нито страната, износителка на работна сила, нито пък страната, вносителка на работна сила. За да се даде отговор на този колкото важен, толкова и труден въпрос, следва да се види какво е разходвала страната, износителка на работна сила, за да възпроизведе тази работна сила, които предоставя на другата страна, вносителка. На второ място, следва да видим каква чиста продукция е в състояние да произведе тази работна сила. На такава основа следва да се създават взаимно изгодните миграционни връзки между отделните социалистически страни. Тук ще се опитаме да изясним чрез конкретни изследвания и изчисления, на какъв принцип би следвало да се постигнат взаимно изгодни миграционни връзки както за нашата страна, така и за социалистическата страна, партньорка в международното преразпределение на работната сила.

Обикновено родилите се в дадена страна поколения в продължение на определен период растат и се подготвят (квалифицират се), за встъпване в трудовия живот. Този период, който включва времето от раждането до началната трудова възраст, е различен за различните страни. Там където техническото равнище е по-високо и се налага включването в производството на квалифицирана работна сила, този период е по-голям, а там където техническото равнище е ниско и не се иска разходването на много време за квалификация до включването в процеса на производството, този период е по-малък и трудовият живот започва в значително по-ранна възраст. През целия период от раждането до началната трудова възраст хората са на издръжката на обществото или на активните лица в дадена страна. След този период от време хората наливат в полето на труда и започват да създават блага. Накрая

настъпва времето, когато те изчерпват своите трудови възможности и напускат трудовата дейност.

Благата, които създават активните лица, или тяхното производство, следва да покрият както необходимите разходи за възпроизводството на тяхната собствена работна сила, така и разходите за издръжката на подрастващите поколения и на възрастните поколения, които вече са изчерпали своите трудови възможности.

Всяка страна разполага с определен жизнен фонд, който представлява общата сума на животогодините, които има да преживее нейното население, и с определен трудов фонд, който представя лявата трудогодините, които то има да преживее. Съотношението между тези две величини характеризира трудовия потенциал на страната. Колкото по-голяма е величината на трудовия фонд, толкова по-голям е и нейният трудов потенциал.

Когато дадена страна изнася работна сила, тя фактически изнася част от своя жизнен и трудов фонд, за създаването на която е инвестирала определени средства. Ако страната изнася квалифицирана работна сила, тя фактически изнася от своя трудов фонд, за който е вложила повече средства както поради по-дълготрайната издръжка, така и поради по-скъпото възпроизвъдство на работна сила. Ако дадена страна изнася висококвалифицирана работна сила, то тя изнася работна сила, за възпроизвъдството на която са вложени по-малко средства.

Много важно е също така какъв е възпроизвъдствият състав на работната сила, която емигрира. Когато емигрира млада работна сила току що започнала или непосредствено преди започването на своя трудов живот, страната губи много повече от своя трудов фонд, отколкото когато емигрира работна сила, която вече е преди изчерпване на своите трудови възможности.

За да определим какво дадена страна губи, когато от нея емигрира работна сила, трябва да извършим твърде сложна изследователска работа. За целта е нужно най-напред да си послужим със съответни изходни таблици, които да ни дадат възможност да установим жизнените и трудовите възможности на хората. При извършването на тези изчисления изхождаме от таблицата за смъртта. У нас

подобна таблица е съставена за периода 1965 - 1967 год. от Държавното управление за информация¹. Това полезно изчисление според нас успешно би могло да се използува и в нашето изследване. Крайният резултат от тази таблица ни дава характеристика на средната продължителност на предстоящия живот на хората (e_x^*) при определен режим на умиране на населението. Като умножим отделните контингенти на населението (L_x) на средната продължителност на бъдещия живот (e_x^*) ние получаваме жизнения фонд на населението или $W = L_x e_x^*$. Фактически жизненият фонд на населението изразява масата на животогодините, които има да приживее от възрастта, в която се намира сега, до края на своя живот.

Какъв е жизненият фонд на нашето население според пре-брояването на населението на 1.XII.1965 год., се вижда от данните в таблица № 4.

Очевидно колкото по-младо е населението, което емигрира, толкова по-голяма ще бъде загубата на жизнения фонд на страната, тъй като средната продължителност на техния предстоящ живот е по-голяма, отколкото на по-възрастните.

За да илюстрираме по-добре загубите на дадена страна от емиграцията, ние ще си послужим с контингента на емигриралите от нашата страна през един период на твърде интензивна емиграция. За целта ще вземем периода 1947 - 1951 год., когато от страната се изселиха голям брой турци, арменци, евреи и др. Фактически през този период емигрираха 195 369 души. Изчислението на жизнения фонд на тези емигранти е дадено в таблица № 5.

Ако предположим, че емигриралото население ще има същия режим на умиранията на населението по възраст през периода 1965 - 1967 год., то страната с тези завинаги изселили се от границите на нашата държава хора е загубила 7 591 хиляди животогодини. Когато се извършва подобно изчисление, правилно би било да се види и каква част представлява загубеният жизнен фонд от общия жизнен фонд на страната. Разбира се, най-правилно би

¹ Таблици за смъртността и средната продължителност на живота на населението в Народна република - България през периода 1965 - 1967 год., ЦСУ 1968 год.

Таблица № 4

Жизнен фонд на населението и средна продължителност на живота към 1.XII.1965 год.

Възраст този групи	Население към 1965 г.	О б ъ щ о			М б ж е			Ж и з е н и	
		Среден бъдещ живот	Жизнен фонд на население то	Население към 1.XII. 1965 год.	Среден бъдещ живот	Жизнен фонд на население то	Население към 1.XII. 1965 г.	Среден бъдещ живот	Жизнен фонд на население то
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Всички	8227866	41,84	344296998	414167	41,40	170352095	413699	42,28	173944908
0 - 4	627854	70,70	44354253	321796	68,95	22188237	305558	72,54	22266016
5 - 9	657838	66,50	43745532	336394	64,80	21797251	321444	68,28	21948281
10-14	676955	61,70	41767912	345921	60,02	20763280	331034	63,45	21004682
15-19	704823	51,57	36327685	357850	55,26	19775541	346473	58,60	20302294
20-24	584559	52,14	30484127	294336	50,57	14885882	290223	53,74	15598245
25-29	572242	47,32	27079681	287514	45,82	13174214	284728	48,83	13905417
30-34	649797	42,62	27694900	327824	41,18	13501846	321973	44,08	14198054
35-39	656223	37,88	24860661	330872	36,51	12080198	325351	39,28	12780468
40-44	649525	33,31	21641745	324655	32,00	10390209	324870	34,63	11251536
45-49	395209	29,11	11505451	197307	27,86	5497357	197902	30,95	6008094
50-54	493109	24,38	12025054	249652	23,26	5807150	243457	25,54	6217904
55-59	471624	20,19	9522688	234237	19,18	4494671	287387	21,18	5027967
60-64	381862	16,35	6243682	188450	15,52	2926356	195412	17,15	3317276

Продължение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
65-69	288217	12,90	3718410	186716	12,80	1682692	151501	13,43	2035718
70-74	180556	9,94	1794976	80614	9,54	769618	99942	10,25	1025358
75-79	128815	7,45	960705	52984	7,17	380102	75831	7,65	580608
80-84	73565	5,68	418142	31935	5,51	175985	41630	5,81	242157
85-89	26878	4,52	121469	11204	4,39	49241	15669	4,60	72228
90-94	6466	3,67	23770	2799	3,50	9821	3667	3,80	13949
95-99	2175	2,60	5659	898	2,52	2271	1277	2,65	3388
на 100 и помече	579	0,86	496	209	0,85	178	370	0,86	318

32

Хизмен фонд на емигриралото население през периода 1947 - 1951 год.

Таблица № 5

Възрасто- зи групи	Емигран- ти	О б щ о		М б щ е		Ж е н и			
		Среден объдещ живот	Хизмен фонд на емигранти	Емигран- ти	Среден объдещ живот	Хизмен фонд на емигранти	Емигран- ти	Среден объдещ живот	Хизмен фонд на емигранти
0 об щ о	195369	38,85	7590696	100445	39,08	3926253	94924	38,60	3664448
0 - 4	5627	71,15	400333	4869	68,95	301243	1866	72,54	99090
5 - 9	14106	65,37	936272	6117	64,80	396382	7907	68,28	539890
10 - 14	16333	61,84	1010071	11059	60,02	663761	5458	63,45	346310
15 - 19	14946	56,84	849566	8146	55,26	450148	6816	58,60	399418
20 - 24	10999	52,11	573155	5826	50,57	294621	5188	53,74	278534
25 - 29	12406	47,27	586429	6982	45,82	319915	5458	48,83	266514
30 - 34	15512	42,58	660557	8156	41,18	335864	7366	44,08	324693
35 - 39	17759	37,87	672507	8156	36,51	297776	9540	39,28	374731
40 - 44	17192	33,30	572408	8437	32,00	269984	8738	34,63	302424
45 - 49	13539	29,18	394394	5243	27,86	146070	8182	30,35	248324
50 - 54	13832	24,25	335388	9030	23,26	210038	4908	25,54	125350
55 - 59	10433	20,25	211224	3486	19,18	66861	6816	21,18	144363
60 - 64	10999	16,38	180140	4369	15,52	67807	6550	17,15	112333
65 - 69	7033	12,88	90563	3787	12,30	46580	3275	13,43	43988
70 и повече	14653	8,03	117689	7282	8,13	59203	7366	7,94	58486

33

оило частта на загубата да се изчисли към населението, което е имала страната през периода на емиграцията (1947 - 1951 год.). Обстоятелството, че загубата на емигриралото население все още оказва своето влияние върху възрастовия състав на населението, ни дава основание да видим какъв е относителният дял на тази загуба дори и към настоящия жизнен фонд на населението на страната. Така жизненият фонд на емигриралото население представлява 2.20% от жизнения фонд на цялата страна през 1965 год.

Разбира се, от икономическа гледна точка много по-важно е да се види какво влияние оказва емиграцията върху фонда на трудово активното население или който наричаме трудов фонд на населението. За целта следва да се извърши съответно изчисление на трудовия фонд както на цялото население, така и на емигриращото население. Този фонд обхваща годините, които има да премине като активно дадено население. В нашия случай следва да установим трудовия фонд както на населението на страната, така и на емигриращото население от страната.

За да извършим това изчисление, следва отново да си посъдим с таблицата за смъртността. Въз основа на нея е необходимо да извършим изчисление на таблица за активност и инактивност. Това става по следния начин:

а) разпределяме стационарното население от таблицата за смъртността (L_x^a) на трудово активно (L_x^e) и на неактивно население (L_x^n);

б) установяваме общия брой на годините на доживяване, за почвайки от възраст "X" както за трудово активното, така и за неактивното население чрез комулативно събиране отдолу нагоре и на данните за стационарното активно и неактивно население. Тук фактически получаваме разделянето на масата на годините, които следва да се преминат от лицата на възраст "X" години и повече (T_x^a) на годините, които предстои да премине стационарното население като трудово активно (T_x^e) и като неактивно (T_x^n);

в) изчисляваме средната продължителност на предстоящия живот както на активното (e_x^a), така и на неактивното насе-

ление (e_x^n). Това постигаме чрез разделянето на получените в т. "Б" данни със съответните данни за доживяващото трудовоактивно стационарно население, или

$$e_x^a = \frac{T_x^a}{L_x^a} \quad \text{и съответно} \quad e_x^n = \frac{T_x^n}{L_x^n},$$

Или извършвайки горното изчисление във основа на таблицата за смъртността през периода 1965 - 1967 год. и данните за трудовата активност на населението от преброяването, извършено на 1.XII.1965 год., ние определихме величината на фонда на активното население, както и величината на средната продължителност на предстоящия активен живот на нашето население към датата на последното преброяване, направено на 1.XII.1965 год. Тези резултати поместваме в таблица № 6 и приложение 1.

От извършеното изчисление ясно се вижда, че с увеличаване възрастта на хората средната продължителност на техния трудовоактивен живот намалява. Това показва, че ако емигрират млади хора, на които предстои да преминат повече години като трудоактивни, страната губи по-голяма част от своя фонд на трудоактивното население или както го нарекохме, от своя трудов фонд.

В същото време средната продължителност на предстоящия трудовоактивен живот на жените е по-нисък, отколкото на мъже, докато както вече установихме, средната продължителност на техния живот е по-голяма от тази на мъжете. Това показва, че ако емигрират повече мъже, както обикновено става, страната губи по-вече от своя трудов фонд, отколкото ако емигрират повече жени.

С нашето изследване направихме опит да определим трудовия фонд не само на общото население на страната, но и трудовия фонд на емигриралото население през периода 1947 - 1951 год. Разбира се, това изчисление има по-скоро за задача да покаже целесъобразността на използвания метод за установяване на трудовия фонд на емиграантите. Не може да се счита обаче че то дава точната характеристика на трудовия фонд на емигриралото население през горния период, тъй като изчисляването се извършва чрез

Трудов фонд на населението и среден бъдещ трудоспособен живот - 1965 г.
Таблица № 6

Възрастова група	Общо		Мъже		Жени	
	Население 1965 год.	Среден бъдещ трудоспособен живот	Население 1965 год.	Среден бъдещ трудоспособен живот	Население 1965 год.	Среден бъдещ трудоспособен живот
Всичко	8191773	23,05	188806559	4099057	26,91	110320668
0 - 4	627354	36,38	22822024	821796	40,56	13054475
5 - 9	657838	36,77	24188855	386394	41,05	13810547
10 - 14	676955	36,86	24953188	345921	41,18	14244932
15 - 19	704323	36,50	25708702	357850	40,88	14628807
20 - 24	584559	33,94	19837265	294336	38,35	11285618
25 - 29	572242	29,89	17103642	287514	34,14	981634
30 - 34	649797	25,56	16610179	327824	29,56	9690616
35 - 39	656223	21,08	13831676	380872	24,88	8232112
40 - 44	649225	16,67	10828292	324655	20,35	6607468
45 - 49	395209	12,66	5003090	197307	16,15	3186906
50 - 54	493109	8,37	4128921	249652	11,45	2857579
55 - 59	471624	4,91	2313860	234237	7,96	1724251
60 - 64	381862	2,66	1014074	18450	4,13	778596
65 - 69	288217	1,33	384536	186716	2,19	299299
70 - 74	180556	0,59	107083	10614	1,03	151501
75 - 79	128815	0,19	24702	52984	0,35	82897
80 - 84	785651	0,01	1020	31985	0,02	798
						41630
						0,01
						222

36

37

таблица за трудовата активност въз основа на данните от един по-късен период от време - към 1.XII.1965 год., когато трудовата активност по наша преценка е по-висока от тази през периода на емиграцията.

Резултатите от това изчисление могат да се видят от данните в таблица № 7.

Емиграцията на населението през периода 1947 - 1951 год. е довела до намаление на трудоактивния фонд на страната с 4089 хил. трудогодини. Фактически загубеният трудов фонд на населението в случая възлиза на 2,17% от общата маса на трудовия фонд на цялото население през 1965 год. Като се има предвид, че през периода на интензивната емиграция населението е било по-малочислено и неговият трудов фонд е бил по-малка величина, то очевидно по това време относителното тегло на загубите на трудовия фонд на населението поради емиграция е било още по-голямо.

Ако искаме да доведем докрай нашите изчисления за икономическата ефективност на външната миграция, извършените дотук изчисления не са достатъчни. Необходимо е да установим какво количество чиста продукция са в състояние да произведат хората от различните възрасти и какво ще потребят през течение на целия си живот при определени условия. Фактически следва да се определи какво хората дават на обществото и какво получават от него на дадена възраст "X".

За да отговорим на това изискване, е необходимо да изчислим средното бъдещо производство, което могат да дадат хората от всяка възраст до края на своя живот. За целта е необходимо по подобие на таблицата за смъртността да съставим таблица за производството.

Тук най-напред следва да определим как се изменя работоспособността на хората в зависимост от увеличаването на възрастта или да се установи степента на трудоспособността на хората от всяка възраст. За целта съставихме крива, която изразява изменението на работоспособността с увеличаването на възрастта

Трудов фонд на емигриралото население през периода 1947 - 1951 год.

Таблица № 7

Възрастови групи	Емигранти	Осщо		Мъже		Жени	
		Среден бъдещ трудосп. емигранти живот	Трудов фонд на емигранти	Среден бъдещ трудосп. емигранти	Трудов фонд на емигранти	Среден бъдещ трудосп. емигранти	Трудов фонд на емигранти
0-4	195369	20,93	4088958	100445	25,28	2538803	94924
5-9	5627	39,25	220864	4369	40,56	177207	1866
10-14	14106	35,90	506341	6117	41,05	254108	7907
15-19	16888	38,69	681922	11059	41,18	455410	5458
20-24	14946	36,86	550984	8146	40,88	383008	6816
25-29	10999	34,20	876118	5826	38,85	223427	5183
30-34	12406	30,47	378035	6982	34,14	288365	5458
35-39	15512	25,75	399386	8156	29,56	241091	7366
40-44	17759	20,67	867104	8156	24,88	202921	9540
45-49	17192	16,58	285185	8437	20,35	171698	8733
50-54	13539	11,80	159785	5248	16,15	84674	9182
55-59	13882	9,83	129014	9030	11,45	108394	4908
60-64	10483	4,08	42561	3486	7,96	25657	6816
65-69	10999	2,37	26035	4369	4,13	18044	18044
70 и повече	7033	1,44	10128	3787	2,19	8294	6550
	14658	0,38	5546	7282	0,62	4515	3275
						7366	0,56
						4515	1884
							0,14
							1031

88

89

на хората (вж диаграма 3). При съставянето на тази крива са използвани както редица разработки на ст.н.с. д-р Цанева¹, така и нейните лични консултации. При съставянето на тази таблица се изхождаше от максималната работоспособност, която имат мъжете на възраст от 33 до 40 год., взета за 100. Оттук се определя степента на по-ниската работоспособност както на жените, така и на мъжете от останалите възрасти.

Така определените степени на работоспособност на мъжете и жените по възраст се умножават с броя на трудовоактивното население и се получава така наречената сума на теоретическата работоспособност на хората от различните трудовоактивни контингенти. На основата на така получената теоретическа работоспособност се извършва разбивка по възраст на действителната маса на целия създаден национален доход. В нашия случай извършихме разбивка на създадения национален доход в страната през 1965 год., тъй като за същата година се отнасят и използваният данни за трудовоактивното население. Въз основа на тези изчисления фактически се получава характеристика на масата на националния доход, който се създава благодарение на усилията да всяко едно поколение². Накрая се получава производството средно от едно заето лице чрез разделяне на създадения национален доход от даден възрастов контингент на броя на заетото население от същия.

След като имаме средното производство на едно заето лице от дадена възраст и стационарното население от таблицата за смъртността, лесно можем да получим и средното бъдещо производство на хората от отделните възрасти. Това става чрез:

- 1 М.М.Луканов, И.Н.Цанева, Г.Н.Ганчев – Основи на физиологията на труда и други непубликувани работи от ст.н.с. д-р Цанева
- 2 В случая се абстрагираме от постановката, че националният доход се създава само в отраслите на материалното производство. Изхождаме от предпоставката, че цялото активно население пряко или косвено сподобствува за създаване на националния доход

а) определяне производството от стационарното население (P_x^P) чрез умножаване на стойностите на производството средно от едно заето лице (или средната изработка на едно заето лице) (e_x^P) с броя на населението от съответните възрастови групи на стационарното население (L_x^P) или $P_x^P = e_x^P L_x^P$;

б) определяне цялата маса на производството, която хора те ще могат да произведат, начиная от възраст "x" до края на своя живот. Това става посредством комулативното събиране от долу на горе на получените данни по точка "а" за производството на стационарното население от отделните възрастови групи. Така полученият комулативен сбор означаваме с T_x^P .

в) изчислява се средно бъдещо производство на едно лице от дадената възраст "x" до края на неговия живот (e_x^B). Това става, като се раздели общата маса на производството, което може да произведат хората от дадена възраст до края на своя живот (T_x^P) с броя на стационарното население от същата възраст L_x или $e_x^B = \frac{T_x^P}{L_x}$.

Каква е общата маса на производството както и средното бъдещо производство, което е в състояние да произведе средно едно лице от възрастта, - към която се отнася при преброяването, проведено през 1965 год. до края на своя живот, се вижда от даните на таблица № 8 и приложение 2.

Изчисленията в таблица № 8 показват, че когато миграрира младо население, то има възможност да допринесе за чувствително нарастване на националния доход в страната, където има грипа. Това население има да преживее по-дълго като трудоспособно и е в състояние да произведе по-голям обем продукция до края на своя живот. В същото време въз основа на нашите изчисления може да се установи какво увеличение на производството би могло да се постигне, ако на емигриращите лица им се създават условия да участват в общественото производство. Следва да изтъкнем, че разработените таблици за производството дават възможност да се установи какво биха могли да създадат отделните контингенти от хора, ако мигрират не само завинаги от страната, а и за определен по-малък период от време, например за няколко години от

Таблица № 8

		Маса на бъдещото производство на населението и средно бъдещо производство на едно лице				Ж е н и	
Възрастови групи	Общо	Население 1965 г.	Бъдещо производство на лицата от възраст "x" (х.лв.)	Средно производство на едно лице (леви)	Бъдещо производство на лицата от възраст "x" (х.лв.)	Население 1965 г.	Средно бъдещо производство на едно лице (леви)
Всичко	8227866	35289	290852780	4114167	43656	179606630	4113699
0 - 4	627354	56537	35468426	321796	66560	21418789	305558
5 - 9	657838	56837	37389789	336394	66977	22530828	321444
10 - 14	676955	56970	38566873	345921	67174	23286790	331034
15 - 19	704323	56510	39801066	357850	66849	23921777	346473
20 - 24	584559	52876	30909247	294336	63336	18641923	290228
25 - 29	572242	46615	26675310	287514	56660	16290540	284728
30 - 34	649797	39551	25700312	327824	48856	16016062	321973
35 - 39	656223	32109	21070547	330872	40712	13470389	325351
40 - 44	649525	24880	16160025	324655	32802	10649447	324870
45 - 49	395209	18724	7400037	197307	25527	5036623	197902
50 - 54	498109	12217	6024384	249652	17509	4371171	243457
55 - 59	471624	6913	3260181	234287	10727	2512739	237387
60 - 64	381862	3495	1384795	188450	5552	1046285	193412
65 - 69	288217	1591	458685	136716	2636	360354	151501
70 - 74	180556	617	111484	80614	1071	863381	99942
75 - 79	128815	168	21679	52984	304	16138	75881
80 - 84	73565	7	31935	540	14	449	41680

овия активен живот.

Какво производство биха могли да създават в страната емигриралите лица през периода 1947 - 1951 год. при условията на производството у нас през 1965 год., се вижда от данните на таблица № 9.

Фактически производството, което би могло да произведе емигриралото население от страната през 1947 - 1951 год. през целия си трудов живот, възлиза на 6, 298,477 хил.лева по цени от 1965 год. Относителното тегло на тази загуба на чиста продукция поради емиграцията на населението към цялата маса на бъдещото производство на нашето население към 1965 год. възлиза на 2,16%.

Населението обаче не само произвежда, но и консумира. Ето защо когато определяме резултатите или ефективността от външната миграция, трябва да съпоставим производството на население то от дадена възраст с неговото потребление. За целта по подобие на таблицата за производство трябва да съставим таблица за потреблението. В тази таблица в крайна сметка следва да се стигне до установяване средното бъдещо потребление на едно лице от дадена възраст "x".

При съставянето на таблицата за потребление също както и при съставянето на таблицата за производството ние трябваше най-напред да определем потреблението на хората от всяка възраст или да очертаем кривата на потреблението по възраст. За целта използвахме изучаванията на Христо Кринчев ¹ и д-р П. Пенчев за потреблението на хранителни стоки¹. Разбира се, в очертанията от горните автори крива на потреблението на хранителни стоки бяха нанесени съответни корекции, отразяващи влиянието на потреблението на нехранителни стоки. За целта също бяха използвани редица изследвания и консултации с горните автори. На базата на така установената структура на потреблението по възраст извършихме съответно разпределение на целия фонд за потребление (лично и колективно)

¹ Христо Кринчев
д-р П. Пенчев

Елементарни и оптимални потребности от средства за хранителни продукти, Дър.изд. Варна, 1968 год.
стр. 390

Таблица № 9

1947 - 1951 год.

Възрас- това групи	О б щ о		М е ж е		Ж е н и	
	Средно- бъдещо- производ- ство на 1 ли- це в лв.	Емиг- ранти	Средно- бъдещо- производ- ство на 1 ли- це в лв.	Емиг- ранти	Средно- бъдещо- производ- ство на 1 ли- це в лв.	Емиг- ранти
Всичко	195369	32239	6298477	10445	41056	4128896
0 - 4	5627	62842	353610	4369	66560	290801
5 - 9	14106	54956	775207	6117	66977	409698
10 - 14	16838	60958	995626	11059	67174	742877
15 - 19	14946	57385	856986	8146	66849	544552
20 - 24	10999	58466	588076	5826	63336	368996
25 - 29	12406	47934	594670	6982	56660	395600
30 - 34	15512	39971	620025	8156	48856	398470
35 - 39	17759	31246	554901	8156	40712	332047
40 - 44	17192	24714	424879	8487	32802	276750
45 - 49	18539	17102	231547	5243	25527	133838
50 - 54	18882	191431	9030	17509	158106	158106
55 - 59	10483	5642	58858	9486	10727	37394
60 - 64	10999	3094	34080	4369	5552	24257
65 - 69	7038	1722	12108	3787	2636	9988
70 и позвече	14658	6573	7282	759	5527	7366
						449
						142
						1046

за 1965 год., за която се отнасят всички демографски данни, които използувааме в нашите изчисления. Така полученото потребление, разпределено по отделни възрасти, след като се раздели на броя на населението от всяка възраст, ни дава средното потребление на едно лице. На основата на тези изходни данни и таблицата за смъртността съставихме и самата таблица за потребление по следния начин:

а) определихме потреблението на стационарното население от дадена възраст (K_x) чрез умножение на полученото потребление средно на едно лице от съответната възраст "x" (e_x) с броя на стационарното население от същата възраст (L_x);

б) определихме общата маса на потреблението на хората, начиная от възраст "x" до края на техния живот. Това извършихме по известния начин на комулация на потреблението на населението от всяка възраст, получено въз основа на операция "a". Така получената комулация на потреблението на отделните контингенти от населението от всяка възраст обозначаваме с (T_x);

в) изчислихме средното бъдещо потребление на едно лице на дадена възраст "x" (e_x^*) чрез разделяне на общата маса на потреблението на хората от дадена възраст до края на техния живот (T_x) с броя на стационарното население от същата възраст (L_x), или тази операция може да се изрази чрез следната формула:

$$e_x^* = \frac{T_x}{L_x}.$$

Крайните резултати от таблицата за потребление на населението поместваме в приложение № 3. Тук, както направихме за производството, така и за потреблението, ще дадем само една най-обща таблица за общата маса на бъдещото потребление на хората по 5-годишни възрастови групи (вж таблица № 10).

Средното бъдещо потребление на хората при условията на 1965 год. вълизва на 43515 лева за мъжете и 37174 лева за жените. Фактически толкова струва на обществото един човешки живот от неговото раждане до неговата смърт при условията на потреблението в страната през 1965 год. Постепенно с увеличаване възрастта на

Таблица № 10
Маса на бъдещото потребление на населението и средното бъдещо потребление на едно лице

Възраст групи	Население - 1965 г.	0 бъдещо	Бъдещо по средно бъдещо потребление на лицата на "х" възраст	Население - 1965 г.	Бъдещо по средно бъдещо потребление на лица на "х" възраст	Население - 1965 г.	Средно бъдещо потреб. на 1 лице	Жени		
								1	2	3
Всичко	8227866	19504	170959284	4114167	19930	92476819	4113699	19078	78482465	
0 - 4	627354	39809	24974022	321796	42839	13785309	305558	36617	11188713	
5 - 9	657838	37356	24573926	356394	40178	18515578	321444	34402	11058348	
10 - 14	676955	32778	23189098	345921	36806	12731963	331034	31589	10457130	
15 - 19	704328	28900	21355176	357850	32543	11645405	346473	28025	970971	
20 - 24	584559	24142	1512489	294336	27724	8160242	290223	23955	6952247	
25 - 29	572242	20234	12578794	287514	28529	6764889	284728	20419	5813905	
30 - 34	649797	17379	12292651	327824	20192	6619537	321973	17620	5673114	
35 - 39	656223	15513	11048435	330872	17193	5688771	325351	16473	5359664	
40 - 44	649525	13644	8861874	324655	14490	4704277	324870	12798	4157597	
45 - 49	395209	11485	4539151	197307	12154	2898104	197902	10819	2141047	
50 - 54	498109	9230	4551572	2496552	9781	2429413	243457	8717	2122159	
55 - 59	471624	5210	3457158	234237	7715	1807219	237387	6950	1649989	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
60 - 64	381862	5696	2175092	188450	6000	1180769	193412	5399	1044328	
65 - 69	288217	4291	1236645	186716	4549	621925	151501	4058	614720	
70 - 74	180556	3142	567284	80614	3369	271559	99942	2958	295725	
75 - 79	128815	2224	286445	52984	2399	127126	75881	2101	159819	
80 - 84	75565	1624	119486	31985	1758	56135	41630	1521	63801	
85 - 89	26873	1225	32914	11204	1832	14921	15669	1148	17998	
90 - 94	6466	856	5586	2799	1038	2891	3667	721	2645	
95 - 99	2175	677	1473	898	817	738	1277	579	740	
100 и повече	579	204	118	209	252	58	370	177	65	

хората намалява и тяхното средно бъдещо потребление, тъй като намалява и техният среден бъдещ живот. Разбира се, изменението на потреблението по възраст се дължи и на измененията, които настъпват в потребителските нужди на хората с покачването на възрастта. Тези изменения също са взети предвид при нашето изчисление.

За да бъдем последователни в нашето изучаване докрай, не ка да видим какво е бъдещото потребление както и средното бъдещо потребление на емигриралото население от страната през периода 1947 - 1951 год. (вж таблица № 11).

Денните показват, че общата маса на потреблението на емигриралото население възлиза на 3662828 хил. лева, а средното бъдещо потребление на цялото население, което е емигрирало, възлиза на 18748 лева. Фактически бъдещото потребление на емигриралото население представлява 2,14% от бъдещото потребление на цялото население на страната през 1965 год.

Разбира се, когато трябва да определим крайния икономически резултат за дадена страна от миграцията на населението или както ние ще го наречем ефективността от миграцията, следва да използваме съпоставката на средното бъдещо производство на населението от таблицата за производството със средното бъдещо потребление на населението. Това означава, че трябва да търсим разликата между тези две величини, която фактически изразява принадения продукт, който населението от дадена възраст е възможно да създаде до края на своя живот. Каква е разликата между средното бъдещо производство и средното бъдещо потребление на населението от отделните възрасти, се вижда от данните в таблица № 12.

Денните ясно показват, че ако мигрира населението в началната си трудова възраст, загубите на страната, която изнася работна сила, са най-големи. Фактически за това население тя е изразходвала средства за неговото производство, без да го е използвала в обществен труд. Загубите в такива случаи ще възлизат на общата маса на потреблението на това население от него времето раждане до навършване на 16-годишна възраст, която ние според нашето законодателство приемаме за начална трудова възраст.

Таблица № 11

Маса на потреблението на емигриралото население през периода 1947 - 1951 год.

Възрастова група	О б ѡ ѿ			М б ѡ ѿ			И с н и		
	Емиграция	Средно бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Средно бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Средно бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Емиграция	Средно бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"	Бъдещо потребление на лицето на възраст "Х"
Всичко	195369	18748	3662828	100445	20897	2099043	34924	16474	1563785
0 - 4	5627	42151	287182	4369	42839	187163	1366	36617	50019
5 - 9	14106	36707	517785	6117	40178	245769	7907	34402	272016
10 - 14	16338	35477	579450	11059	36806	407037	5458	31589	172413
15 - 19	14946	30517	456114	8146	32543	265095	6816	28025	191019
20 - 24	10999	25978	285679	5826	27724	161520	5183	23955	124159
25 - 29	12406	22225	275726	6982	23529	164279	5458	20419	111447
30 - 34	15512	18984	294475	8156	20192	164686	7866	17620	129789
35 - 39	17759	16745	297879	8156	17193	140226	9540	16473	157158
40 - 44	17192	13612	234017	8437	14490	122252	8738	12798	111765
45 - 49	13539	11245	152244	5243	12154	63723	8182	10819	88521
50 - 54	13832	9446	180654	9030	9731	87871	4908	8717	42788
55 - 59	10433	7118	74266	3486	7715	26895	6816	6950	47371
60 - 64	10999	5598	61577	4369	6000	26214	6550	5899	58363
65 - 69	7038	4389	30517	3787	4549	17227	3275	4058	13290
70 и повече	14658	2441	35763	7282	2621	19086	7366	2264	16677

48

Таблица № 12

Разлика между производството и потреблението на населението през 1965 год. (в хил. лева)

Възрастова група	О б ѡ ѿ			М б ѡ ѿ			И с н и		
	Меса на производството	Меса на потреблението	Разлика	Меса на производството	Меса на потреблението	Разлика	Меса на производството	Меса на потреблението	Разлика
Всичко	290352780	170959284119393496	179606630	92476819	8712981410746150	78482465	32269685		
0 - 4	35468426	2474022	10494404	21418789	13785809	763348014049687	11188713	2860924	
5 - 9	37389789	24573926	12815863	22530828	13515578	901525014858961	11058348	3800613	
10 - 14	38566873	23189098	15377280	23236790	12731963	1050482715329583	10457130	4872453	
15 - 19	39801066	21355176	18445890	23921777	11645405	1227637215879289	9709771	6169518	
20 - 24	30909247	15112469	15796758	18641923	8160242	1048168112267324	6952247	5315077	
25 - 29	26675310	12578794	14096516	16290540	6764889	952565110384770	5813905	4570865	
30 - 34	25700312	12292651	13407661	16016062	6619587	9396525	9684250	5673114	4011136
35 - 39	21070547	11048435	10022112	13470389	5688771	7781618	7600158	5359664	2240494
40 - 44	16160025	8861874	7298151	10649447	4704277	5945170	5510578	4157597	1352981
45 - 49	7400037	4539151	2860886	5036628	2398104	2638519	2363414	2141047	1228867
50 - 54	6024334	4551572	1472762	4371171	2429413	1941758	1658163	2122159	468996
55 - 59	3260181	3457158	196977	2512739	1807219	705520	747442	1649939	902497

49

Тази загуба се получава като от средното бъдещо потребление на "о" -годишните (e_o^k) извадим средното бъдещо потребление на 16-годишните (e_{16}^k) или $e_o^k - e_{16}^k$

Според данните на приложение 4 загубата от емигрирането средно на един човек на 16-годишна възраст ще възлиза на $43515 - 33502 = 10013$ лева.

В същото време страната, в която работната сила имигрира, увеличава своя трудов фонд, който и позволява значително да повиши своето производство на чиста продукция или да произведе по-голям национален доход. Така едно 16-годишно лице, което би емигрирало от нашата страна при нашите условия на производство, би създадло до края на своя живот чиста продукция в размер от 67292 лева. В същото време при нашите условия то би потребило 33502 лева или това лице през целия си живот би допринесло за увеличаване на принадлежия продукт в страната, носителка на работна сила, в размер от 33790 лева. Разбира се, ако производствените условия в страната, вносителка на работна сила, са по-добри, както е обикновено, то полученият принаден продукт от имигриращата работна сила ще бъде още по-голям и нейната изгода ще бъде още по-голяма. Това е втората загуба, която понася страната, износителка на работна сила поради това, че не е в състояние да създаде възможност за ефективно влагане на труда в производството.

Ако емигрира мъжко население на 30-годишна възраст по състав и квалификация, съответствуваща на средните условия за страната, то равносметката е както следва:

а) средно за едно лице са направени разходи за неговото възпроизводство от раждането му до навършване на 30-годишна възраст, въализации на $e_o^k - e_{30}^k$, или или

$$43515 - 21452 = 22063 \text{ лева;}$$

б) средно едно лице на 30-годишна възраст е произвело чиста продукция от началната си трудова възраст според нашето законодателство до навършване на 30-годишната си възраст

Продължение										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
60 - 64	1334735	2175092	- 840297	1046285	1130769	- 84484	288510	1044323	- 755813	
65 - 69	458635	1236645	- 778010	360354	621925	- 261571	98281	614720	- 516439	
70 - 74	111484	567284	- 455800	86381	271559	185228	25158	295725	- 270572	
75 - 79	21679	286445	- 264766	16188	127126	110993	5546	159819	- 153773	
80 - 84	540	119436	- 118896	449	56135	55686	91	63801	- 63210	
85 - 89	-	82944	- 82914	-	14921	14921	-	17993	- 17993	
90 - 94	-	5586	- 5586	-	2891	2891	-	2645	- 2645	
95 - 99	-	1478	- 1478	-	733	- 733	-	740	- 740	
100 и повече	-	118	- 118	-	58	- 58	-	65	- 65	

$e_{18}^p - e_{30}^p$

52

или $67\ 292 - 52\ 088 = 15\ 204$ лева;

в) фактически населението на 30 годишна възраст - още не е покрило разходите за своето собствено възпроизводство. Разликата между стойността на неговото потребление от раждането му до навършването на 30 години и масата на производството от начината му трудова възраст до навършване на 30 години е равна на $(e_{18}^p - e_{30}^p) - (e_{18}^p - e_{30}^k)$ или $22\ 063 - 15\ 204 = 6\ 859$ лева;

г) това население ако не емигрира, а му се създават съответните условия да участва в общественото производство при условията на нашата страна през 1965 год., би могло до края на своя живот да създаде принаден продукт, възлизаш на $m_{30} = e_{30}^p - e_{30}^k$ или $52\ 088 - 21\ 452 = 30\ 636$ лева.

Фактически страната при емиграция на 30-годишно население освен че губи население, което не е могло да разстанови разходите за своето възпроизводство, в същото време, ако има възможност да го ангажира производително, тя се лишава от трудови ресурси, които до края на своя живот биха могли да създадат краен продукт, възлизаш на 30 636 лева.

Очевидно страната, в която емигрира работна сила, ще има възможност да получи този принаден продукт. При това, като се има предвид, че страните, вносителки на работна сила са обикновено икономически по-развити и са в състояние да използват внасяната работна сила по-добре, отколкото тя се използва в страни, износителки на работна сила, то налице е възможността те да увеличават размера на получавания принаден продукт при използването на чуждата работна сила.

Нашите таблици ни дават възможност да направим и едно общо изчисление за ефективността от миграцията на определени контингенти лица - от определена възраст и пол.

Така, продължавайки нашите изчисления за емигриралите от страната лица през периода 1947 - 1951 год., получаваме резултати, които могат да се видят от таблица № 13.

ТАБЛИЦА № 13

Разлика между производството и потреблението на емигриралото население през 1947 - 1951 год.

(в хил. лв.)

Възрас- това трупи	О б щ о		М б ж е		Ж е н и	
	Маса на производ- ството	Маса на потребле- нието	Маса на производ- ството	Маса на потребле- нието	Маса на производ- ството	Маса на потребле- нието
Всичко	6298477*	3662828	4128896	2099043	2029853	2169581
0 - 4	353610	237182	116428	290801	187163	108688
5 - 9	775207	517785	257422	409698	245769	168929
10 - 14	935626	579450	356176	742877	407037	385840
15 - 19	856936	456114	400822	544552	265095	279457
20 - 24	588076	285679	302897	368996	161520	207476
25 - 29	594670	275726	316944	395600	164279	231321
30 - 34	620025	294475	325550	398470	164686	238784
35 - 39	554901	297879	257522	332047	140226	1941821
40 - 44	424879	284017	190862	276750	122252	154498
45 - 49	231547	152244	79303	133838	63723	70115
50 - 54	191431	136554	60777	158106	87871	70285
55 - 59	58858	74266	- 15408	8794	26895	10499
60 - 64	34080	61577	- 27547	24257	26214	- 1957
65 - 69	12108	30517	- 18409	9983	17227	- 7244
70 и по-	6578	35763	- 29190	5527	19086	- 18559
					1046	16677
						15631

53

е/в

Данните показват, че емигриралото през 1947 - 1951 год. население от страната е в състояние да произведе до края на своя трудов живот при нашите условия на производство от 1965 год. принаден продукт, възлизаш на 2 635 649 хил. лева. Средното бъдещо производство на едно лице от емигриралите през този период възлиза на 82 239 лева, а средното бъдещо потребление - на 18 748 лева. Фактически средно едно лице от емигрантите през 1947 - 1951 год. ще произведе до края на своя живот принаден продукт, възлизаш на 18 491 лева.

Следва да отбележим, че използуваните от нас таблици за изчисляване на крайните икономически резултати от миграцията на населението (ефективността от миграцията): 1. Таблицата за смъртността. 2. Таблицата за трудовата активност на население - то. 3. Таблицата за производството и 4. Таблицата за потребление, могат успешно да се използват и в редица други изследвания. Така те много удачно биха могли да се използват при установяване на загубите от смъртни случаи при автомобилни злополуки, трудови злополуки и други причини. Биха могли да се използват и при изучаване на заетостта на населението, вътрешните миграционни процеси и други. Те представляват една система от метрични таблици, които дават възможност да се установи до какви икономически последици за страната може да доведе едно или друго изменение в броя и състава на населението.

На основата на направеното дотук изследване за икономическата ефективност от миграцията на населението между отделни страни намираме възниква въпросът, защо въпреки тази явна икономическа неизгодба, редица страни разрешават и даже насърчават емиграцията на работната сила? Ако в дадена страна не са налице достатъчно материални и природни ресурси и населението надвишава възможностите за ефективно влагане на живия труд, то икономически и социално оправдано е да се извърши износ на работна сила. В такива случаи се появява явна или скрита безработица, която създава множество икономически и социални проблеми. В такава страна заетата работна сила трябва да създаде блага, които да покрият потребностите както на подрастващите и възрастни поколения, така и на част от поколенията в трудоспособна възраст, чийто труд не може да бъде ефективно вложен в народно-

то стопанство. При такива случаи страната е приела работна сила, която не и е нужна и за нея е икономически оправдано да я предостави на друга страна, вместо да я задържа, без да е в състояние да я използува. При освобождаване на тази работна сила тя фактически се освобождава и от решаването на множество социални проблеми, които възникват при появата на излишното население, като неговото изхранване, настаяване на работи и др.

Страните, които внасят работна сила, обикновено имат твърде големи природни и материални ресурси. Тяхното понататъшно развитие изисква влагането на допълнително количество работна сила, което може да доведе до по-нататъшно разгръщане на производството и увеличение на националния доход. Следва да изтъкнем обаче, че през последните години недостиг на работна ръка се чувствува преди всичко в страните с ясно очертано интензивно раз развитие на общественото производство. Това показва, че интензивното развитие на настоящия етап диктува разширяване в абсолютен смисъл и на мащабите на екстензивното развитие.

Страните, които имат излишък на работна сила, са принудени да я изнасят както от икономически, така и от социални съображения. Това че те са вложили определени средства за нейното възпроизвъдство, налага да получават известна част от принадения продукт, който ще създава емигриралата от тях работна сила в страната, където е емигрирала. Между социалистическите страни, заинтересовани от общото развитие и взаимната изгода, е целесъобразно да се изграждат такива взаимоотношения, при които държавата, вносителка на работна сила, трябва да предава на държавата, износителка на работна сила, част от принадения продукт, който тя получава от използването на чужда работна сила. Едва ли е уместно самите работници, които емигрират, да предоставят част от заплатата си на държавата, от която са емигрирали.

При едно такова решение е налице взаимна изгода от външната миграция на работната сила между социалистическите страни, като в същото време ще може да се постигне и сравнително най-ефективно влагане на живия труд в социалистическата система като цяло. Страните с излишък на работна сила ще могат да насочват тази част от своята работна сила, която не им е необходима,

там където тя ще бъде използвана най-ефективно от гледна точка на социалистическата система като цяло, като в същото време и те самите ще имат възможност да използват част от постигнатия икономически резултат. От друга страна, ще се създават условия останалата работна сила в страната да бъде използвана по-целесъобразно с оглед на действителните нужди на народното стопанство. На трето място, ще се решат социалните проблеми, които неминуемо възникват при появата на излишък на работна сила в дадена страна.

Страната, вносителка на работна сила, също ще може да увеличи своя трудов фонд и да изпълни производствените си задачи чрез използването на работна сила, за възпроизведството на която не е разходвала почти никакви средства. Ето защо тя фактически заплаща за нея по-малко, отколкото ако тази работна сила беше възпроизведена в самата нея. В същото време страната, вносителка на работна сила, увеличава своя трудов фонд, а оттам и трудовия си потенциал особено когато внася работна сила, която остава завинаги в страната.

IV. МИГРАЦИОННИ ПОТОЦИ, ОРГАНИЗАЦИЯ И ФОРМИ НА ДВИЖЕНИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА МЕЖДУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ

При изучаването на миграцията на работната сила между страните-членки на СИВ, много важен момент е начинът, по който трябва да бъде организирана миграцията. Като се има предвид действието на закона за планомерното развитие при социализма, при всички случаи това следва да бъде един планов, добре проучен и правилно организиран процес. При извършването на тази работа следва да се има предвид основната цел – изграждането на такава система на международното разпределение на живия труд, при която в крайна сметка да се постигне неговото най-рационално използване. Организираната миграция на работната сила между страните-членки на СИВ следва да способствува за постигане на възможно най-ефективно функциониране на системата като цяло. В отделните страни и в социалистическата общност трябва да се осигурява не – прекъснато такова преразпределение както на овеществения, така и на живия труд, което да позволява осъществяването на общественото производство при влагането на минимум разходи както на овеществен, така и на жив труд или трябва да се постигне всевобщ подем на обществената производителност на труда.

Безспорно първата стъпка в решаването на тази задача е правилната специализация и коопериране на производството между социалистическите страни. Правилното решаване на този въпрос би могло да способствува възможно най-ефективното функциониране на социалистическата система. На основата на това решение следва да се търси и най-целесъобразното разпределение на живия труд по територии в границите на системата.

Ние споделяме становището на Захари Стайков, че "да се разглежда международното разделяне на труда само като форма на териториално разделяне на труда, е опростяване, едностранично разглеждане на така сложното и многообразно обществено явление, каквото е международното разделяне на труда"¹.

¹ Захари Стайков – Общественото разделяне на труда и движението на работната сила в НРБ, Изд. на БКП, 1962, стр. 219

Последното се основава на различните форми на обществено разделение на труда. Тези форми се проявяват не само вътре в отделни страни, но и при международното разделение на труда. Непрекъснатото изменение в структурата на общественото разделение на труда особено при съвременните условия на бързо техническо развитие пораждат и интензивните миграционни процеси. Тези процеси станаха причина за големите вътрешни миграционни движения в социалистическите страни. Те пораждат и обективната необходимост от движението на работната сила между отделните социалистически страни. Разглеждайки развитието на производителните сили като основа на процеса на интеграцията, академик Евгений Матеев изтъква, че "двете противоречиви тенденции в съвременното развитие на производителните сили, а именно усложняването по състав (диференциацията) на обществения продукт, от една страна, и уединяването на размерите на елементарните производства - от друга, довеждат до извода за обективен процес, същността на който се състои в разширяване на пределите на териториалните комплекси и в усложняване на отношенията между тях¹.

В сложната система от връзки, които се създават в усложнения състав на обществения продукт, следва да търсим най-целесъобразната (оптималната) специализация и коопериране на труда както вътре в отделната страна, така и в социалистическата система като цяло, колко в крайна сметка би довела до икономия на обществен труд². Това изисква да се определи за всяка страна съобразно нейния икономически потенциал и природни ресурси, които производствата ще бъде най-изгодно да развива. В същото време следва да се установи и сложната система от връзки между социалистическите страни при осъществяването на оптималната за всяка страна структура на нейните производства. За всяко производство следва да се определи сферата и мащабите на връзките както с

¹ Евгени Матеев - Международно разделение на труда и народностопанско планиране, Наука и изкуство, 1967 год., стр. 11

² Евгени Матеев - Взаимната изгода от специализацията на производството между социалистическите страни е убедително доказана от Е. Матеев - Международното разделение на труда и народностопанското планиране, Наука и изкуство, 1967 год., стр. 22-27

останалите страни, потребители на продукцията на дадено производство, така и на страните, с които е кооперирано това производство, от които ще трябва да се получат определени детайли, сировини, материали и пр. Разбира се, подобно решение за всяка от отделна страна ще бъде необходимо да се съгласува с едно оптимално развитие на структурата на производството в системата на социалистическите страни-членки на СИВ. Тук за да се осъществи оптималната структура на производството, обективно ще се наложи и необходимостта за връзка с други страни вън от териториите на страните-членки на СИВ. Тези обективно наложили се връзки трябва да бъдат осъществени при съответно коопериране с останалите социалистически страни, а където икономически е изгодно и с капиталистическите страни.

Няма съмнение, че този процес на специализация и коопериране на производството води до задълбочаване на разделението на труда в неговите най-различни форми - между отделните отрасли и производства, между отделните професии и пр.

При подобно решение обаче неминуемо се оказва едно несъответствие на отделните територии между обективно създадилите се възможности за екстензивно развитие като: икономически потенциал, природни ресурси в това число и условия за развитие на селското стопанство и наличните трудови ресурси както по брой, така и съобразно техния квалификационен състав. При такова несъответствие, което може да обхваща не само по-малки териториални единици, но и цели страни, трябва да се търси най-ефективното решение както за отделните страни, така и за системата като цяло. Ако в дадена страна при тази съпоставка е налице излишък на работна сила, то икономически най-целесъобразно е тя да бъде изнесена на територията на друга страна-членка на социалистическата общност. Подобно решение би било икономически изгодно за страните с излишък на работна сила. При правилно изградени взаимно изгодни връзки между социалистическите страни:

1. Те биха се облекчили от работната сила, която не могат да включат в общественото производство и по такъв начин биха произвели определен обем продукция при по-малко разход на човек труда. Безспорно това ще допринесе за повишаване на производи-

телността на живия труд в тези страни.

2. Подобно решение в условията на правилно изградени миграционни връзки между социалистическите страни би довело до икономическа изгода и по пътя на получаването на част от националния доход, създаван от емигриралата работна сила вън от страната.

3. Страната би решила многото социални проблеми, които възникват при излишък на работна сила. Тук става дума за търсене на работа на незаетите, която в редица случаи може да бъде и недостатъчно ефективна.

4. При временна миграция емигрантите се завръщат с на- трупани спестявания и вещи, което увеличава общественото богатство на тези страни.

Ако при тези щателни просучвания на потребността от работна сила и нейната съпоставка с наличните трудови ресурси се окаже, че в страната има недостиг на работна сила, то за да не се ограничават възможностите за развитие на производството, а оттам и за укрепване на икономическата мощ, както на дадената страна, така и социалистическата система, би било правилно да се прибегне до внос на работна сила. Както вече изтъкнахме в преходния раздел III, това е икономически изгодно за страната-вносителка на работна сила, тъй като тя получава работна сила, за възпроизводството на която не е вложила никакви средства. Освен това националният доход и особено принаденият продукт, който ще създаде тази работна сила, ще бъде величина, по-голяма от това, което тя ще трябва да заплати при използването на чужда работна сила.

Разбира се, при определяне на точния размер на сумата, която ще трябва да заплаща страната-вносителка на работна сила, на страната-износителка, трябва да се подхожда много внимателно. Необходимо е да се създадат условия за съответна заинтересованост и в двете страни за обмен на работна сила.

Според нас основното изходно начало при определянето на тази сума следва да бъде разходът за възпроизводството на работ-

ната сила в страната-износителка, и чистата продукция или още по-точно принаденият продукт, който би могъла да създаде внасяната работна сила при производствените условия на страната, вно- сителка. Това предполага, че съответните суми, които ще се заплащат, следва да бъдат диференциирани с оглед на квалификацията, възрастта, пола и т.н.

Възниква въпросът - на каква база и чрез какъв методологически апарат следва да се определят тези суми? Според нас следва да се изчислят на научна основа, като се имат предвид особеностите на възпроизводството на работната сила и нейните трудови възможности в отделните страни. За да се стигне до тези необходими разчети, ще трябва да се извършат организирано от съответен орган (най-уместно би било това да стане в органите на СИВ) изчисления за всяка страна-членка на:

1. Жизнения фонд и средната бъдеща продължителност на живота на населението по възраст и пол.

2. Трудовия фонд и средната бъдеща продължителност на трудово-активния живот на населението по възраст и пол.

3. Производствените възможности на населението и средното бъдещо производство за хората от отделните възрастови контингенти и пол при производствените условия на страните.

4. Консумативните възможности на населението и средното бъдещо потребление на хората от отделните възрасти и пол съобразно възможностите за формирането на фонд потребление в отделните страни.

Методологическите принципи на тези изчисления вече разглеждахме в предходния раздел. В същото време ние прилагаме и съответно експериментално изчисление за нашата страна. Като се има предвид, че с подобна изходна информация, каквато ние използвахме при нашия експеримент, разполагат и останалите страни-членки на СИВ, ние считаме за напълно възможно извършването на подобно изчисление за всички останали страни. Според нас тези изчисления биха били една добра база за създаване на правилни взаимоизгодни миграционни връзки между отделните страни.

В същото време следва да се има предвид, че само те не ще бъдат достатъчни при решаването на този сложен проблем. Както производствените, така и консумативните възможности на хората се обуславят и от тяхната квалификация. Ето защо подобни таблици следва да се съставят и като се изхожда от съответната диференциация на хората според тяхната квалификация. Това обаче е една още по-сложна задача, която според нас не ще може да се реши толкова бързо за всички страни. Тук трудностите от методологическо есество ще бъдат може би по-малко, отколкото от гледна точка на набирането на съответната изходна информация. При подобни изчисления и за хората с различна квалификация ще следва да се използува същият метод на изчисление, така както той се използува за хората с различен пол. Още не са достатъчни обаче империчните изследвания за диференциацията както на производството, така и на потреблението според квалификацията на хората. Фактически това е причината, за да не сме в състояние сега да съпоставим подобни таблици. Като имаме предвид обаче, че през последните години на този въпрос се обръща все по-сериозно внимание и подобни изследвания са нужни и за много други цели, ние се надяваме, че в непродължителен период от време такъв империчен материал ще се събере и съставянето на подобни таблици и изчисления ще стане напълно възможно. Ние считаме, че ако подобна задача се постави пред статистиката на домакинските бюджети, тя би могла да я реши за известен период от време.

На основата на тези разчети ще могат сравнително достоверно да се определят взаимно изгодните условия на миграцията на работната сила между отделните страни.

Очевидно, когато мигрира по-млада работна сила, нейните производствени възможности ще бъдат по-големи и сумите, които следва да се заплащат при нейната миграция, ще бъдат по-високи. С оглед на различията в производствените възможности и средната продължителност на трудовия живот ще следва да се извърши и съответна диференциация на заплащаните суми и съобразно пола на лицата.

Съответната диференциация на заплащаните суми следва да се извърши и съобразно квалификацията на работната сила. За въз производството на квалифицираната работна сила разходите са

много по-големи. Това се дължи както на по-сложната структура на нейното потребление (тя се нуждае в по-голяма степен от по-потребление на култура, наука и пр.), така и на по-късното включване в трудово-активен живот. В същото време тя е в състояние да допринесе повече за нарастване на националния доход, в от там и за увеличаване на продукта за обществото. Ето защо за използването на по-висока квалифицирана работна сила страната-вносителка би следвало да заплаща повече. Разбира се, ако се изнася работна сила за определен кратък период от време с ниска квалификация, която за известно време само се квалифицира, а в процеса на производството значително повишава своята квалификация, едва ли ще е уместно да се иска компенсация на принадения продукт, който е създала тази работна сила в страната-вносителка. Фактически тук е налице едно повишаване на квалификацията и уменьжаване на производствения опит, което в страната-износителка, или не може да се постигне, или пък би се постигнало за сметка на много повече средства от загубите, които тя понася – поради това, че не използува работна сила, която е възпроизвела. Ето защо при такива условия страната, вносителка на работна сила, ще следва да заплаща в намалени размери за използване на чужда работна сила, а при някои случаи дори и въобще да не заплаща нищо.

Както вече изтъкнахме, в процеса на икономическото развитие се стига до специализация и коопериране на труда – както вътре в страната, така и между отделните страни във все по-големи мащаби. При това колкото дадена страна е по-малка при равни други условия, толкова повече е свързана с останалите страни, в толкова по-голяма степен е принудена да се включи в сферата на специализацията и кооперирането на труда. Това се определя от обстоятелството, че за да произвежда продукция, която да бъде конкурентоспособна на международния пазар, тя е принудена да отговори на определен технико-икономически оптимум на мащабите на производството, да достигне определен капацитет на производство, който се определя от международното техническо равнище. Тези мащаби на производство (лимитирани от технико-икономически минимум) за една малка страна често надхвърлят възможностите на нейното потребление. Това налага, ако страната не иска да губи, да произвежда във все по-голяма степен за чуждия пазар. От друга страна, изискванията на технико-икономически

оптимум налагат производството да се развива в такива мащаби, които да са в съответствие с местните сировини, което на свой ред също изисква коопериране и по линията на доставката на сировини, материали и пр. от други страни. При това с развитието на техническия прогрес технико-икономическият оптимум лимитира все по-големи мащаби на производството. Това на свой ред предполага все по-голямо разширяване на специализацията и кооперирането, а в същото време и разширяване на териториалните комплекси и усъждане връзките между тях. Едновременно със задълбочаването на специализацията и кооперирането настъпва и непрекъснато изменение на отрасловата структура на производството, а така също и на отрасловото разделение на труда. Появяват се нови отрасли и производства, които изискват влагането на много жив труд както за изграждането на производствените мощности, така и за експлоатацията на новоизградените предприятия. Едновременно с това цели-отрасли, които в миналото са погълчали огромна маса на жив труд, сега започват да се развиват преимуществено по интензивен път и освобождават работна сила. Това налага формирането на огромни миграционни потоци на работна сила от едни към други отрасли и дейности. Тези движения на работната сила са не само между отделните отрасли, но и между отделните територии. Този обективен процес твърде често налага да се прекъсват и граници те на отделните държави и поражда необходимостта от миграция между отделните страни.

Особено характерни в съвременното икономическо развитие са обаче няколко основни потока на преливане на работната сила между отделните отрасли и сфери на труда, които станаха и причини за огромни териториални размествания на същата. Тук най-ярко се откроява процесът на концентрацията и механизацията на селскостопанското производство и освобождаването на огромна маса от работна сила в резултат на неговото развитие изключително по интензивен път. Движението на тази маса, освобождаваща се работна сила, се насочва главно към промишлеността. В редица страни обаче развитието на промишлеността не е в състояние да поеме цялата маса от освобождаваща се работна сила и тя остава или не - пълно заета в селското стопанство, или пък отива в града, където дълго време търси работа. Уместно е тази работна сила да се използува в социалистически страни, където има недостиг на работна сила. Такъв процес беше налице в нашата страна след масовата

колективизация на селскостопанското производство, когато за известен период от време имахме непълно заета работна сила. Това наложи за известен период от време да се изпрати работна сила в Чехословакия, Съветския съюз и ГДР. Може да се предполага, че процесът на масово освобождаване на работна сила от селското стопанство в социалистическите страни все още не е стихнал. Все още в селското стопанство на повечето от тези страни са ангажирани твърде големи контингенти от хора. За някои страни като Полша, където още не е завършил процесът на колективизацията на селското стопанство, той тепърва ще даде своето сериозно отражение в насока на масов отлив на работна сила. Освен това в повечето страни сега започва да се преминава към внедряването на индустриалните методи на селскостопанското производство. Има основание да се предполага, че този процес също де доведе до масов отлив на работна сила. Една част от тази работна сила има обективни условия да се включи в сферата на международното разпределение на работната сила между социалистическите страни-членки на СИВ. Следва да изтъкнем, че в някои страни, където този процес вече е приключил или пък селското стопанство не е отрасъл с такова голямо значение от гледна точка на заетостта като ГДР и Чехословакия и сега се чувствува голям недостиг на работна сила.

В напредналите страни, където процесът на внедряване на промишлените методи в селскостопанското производство вече е извършен и са останали твърде малко заети в селското стопанство, миграционните процеси от селото към града са стихнели и сега там в отрасловото разпределение на работната сила са налице други структурни промени. Тук започва преливането на работната сила от преработващите отрасли към услугите. Това междуотраслово движение на работната сила също ще доведе и до съответно териториално разместяване на същата.

Тези процеси на структурно изменение на работната сила се извършват в различни периоди от време и в различни мащаби с оглед на техническото равнище и отрасловата структура на всяка страна. Така през определени периоди от време, когато се извършва механизация на селскостопанското производство, страните в които преобладава селскостопанското население, освобождават работна сила, която може да се насочи към тези страни, които са

достигнали до един минимум на селскостопанско население и изпитват остра нужда от работна сила за развитие на своята промишленост. Разбира се, емигриращата работна сила, която е била заета отрасъл на страната, където имигрира, ако той е оправден, за да гите отрасли. Фактически това много често става особено с емигриращата работна сила от нашата страна. Известно е, че още в миналото нашето емигрирало население е поемало зеленчукопроизводството в редица европейски страни като: Унгария, Чехословакия, Румъния, Австрия и др. В същото време местното население, заето с това занятие, се е насочвало към промишлеността и други отрасли. Така става и в по ново време, когато в първите години след Втората световна война наше селскостопанско население емигрира в Чехословакия, което се занимаваше със селско стопанство в Судетските области.

След известен период, когато настъпят съответни изменения в отрасловата структура на дадена страна и постепенно тя се превърне от аграрна в промишлено-аграрна в нея може също да започне да се чувствува нужда от работна сила. Тогава тя започва да привлича работна сила от други страни. В такива случаи тя преди всичко ще се стреми да изтегли от чужбина собствените си трудови ресурси, предоставени за ползване от останалите страни. Аналогичен процес се забелязва и в нашата страна. Така докато до преди няколко години (1968 год.) все още се чувствува излишък на работна сила, то сега все по-осезателно в редица отрасли и дейности се чувствува недостиг от работна сила.

Това показва, че дадена страна или територия в един момент при дадени условия на производството и икономическото развитие може да има излишък на работна сила, но в друг може да изпитва недостиг на работна сила. Така от страна с преобладаваща емиграция на населението тя може да се превърне в страна с преобладаваща имиграция и обратно.

Очевидно в социалистическия лагер се очертава възможност за формиране на един миграционен поток на работна сила, която се освобождава от страните с преобладаващо в миналото селско стопанско производство, което сега се механизира и индустриализира.

В тези страни би следвало с общите усилия на страните-членки на СИВ да се ускори процесът на внедряване на комплексната механизация и промишлените методи в селскостопанското производство, което би дало възможност да се освободят по-големи контингенти от хора. Икономически целесъобразно е тази работна сила да се басочи към индустриски по-развитите социалистически страни, някои от които сега изпитват остра нужда от такава.

Тук става дума за движение на работна сила със сравнително ~~по-ниска квалификация~~. Тя следва да бъде квалифицирана ако страната-вносителка, желае да я използува рационално в нови производства.

В същото време обаче е налице обективната потребност и от един втори обратен миграционен поток ~~от индустриски по-развитите страни към страните~~, които през последните две десети летия започнаха с бързи темпове да изграждат своята промишленост. Последните се нуждаят както от висококвалифициирани специалисти, така и от висококвалифициирани работници, които да спомагат за бързото изграждане и усъвояване на новите производства.

Разбира се, и сега тези два миграционни потока съществуват между социалистическите страни под една или друга форма. Те обаче не са достатъчно добре организирани и се формират главно по линията на двустранното сътрудничество между отделните социалистически страни. Ако тази работа бъде обхваната и организирана от СИВ, то биха се постигнали по-добри резултати. Оценявайки голямото значение на организираното движение на работната сила между социалистическите страни за повишаване ефективността при използването на живия труд, СИВ би могъл в значителна степен да способствува както за увеличаване на мащабите, така и за постигане на по-добри резултати при миграцията на работната сила между страните-членки на социалистическата общност.

Движението на работната сила се налага и от необходимостта за по-тясно научно-техническо сътрудничество между отделните страни. Все по-често става, че при съвременните условия, да се стигне до голямо научно постижение, което да даде простор на техническото развитие и да способствува за повишаване на обществената производителност на труда, е необходимо да се концен-

трат усилията на възможно повече и по-талантливи висококвалифицирани специалисти. Голямото научно достижение и неговото приложение в практиката може да бъде резултат само от усилията на множество специалисти от различни области на науката. В това отношение нека само да си представим какво сложно коопериране на научни работници е нужно за конструирането на космическите кораби. Тук са необходими усилията на стотици висококвалифицирани специалисти от най-различни области на науката – инженери, математици, химици, медици, астрономи и мн.др. Освен това съвременното развитие на науката изисква и огромни капиталовложения за създаване на необходимата материална база за научните изследвания, громадни по-своите мащаби лаборатории, експериментални предприятия и бази.

Не е нито ефективно, а за някои области на науката вече става и невъзможно всяка страна сама да организира тези големи и скъпи мероприятия за развитие на науката. Така развитието на такива важни и перспективни науки като съвременната физика и химия става почти невъзможно в малки страни като нашата, тъй като са необходими толкова скъпи инсталации, които биха погълнали грамадна част от националния доход на страната.

Безспорно тази обективна потребност налага да се концентрират както средствата, така и силите в малък брой места, а за някои по-скъпи научни експерименти дори и само на едно място. Разбира се, териториално местата за подобна научна концентрация в социалистическия лагер следва да се определят с оглед на степента на развитие на дадените науки в отделните страни. Тук разбира се, твърде важна роля ще играе и отрасловата структура на икономиките на отделните страни. Там където са развити в големи мащаби дадени производства, то безспорно това е добра материална и експериментална база за развитие на съответната наука.

Няма съмнение, че тази концентрация на науката води до засилване на нейната интеграция. За да станат възможни големите научни открития, то би следвало да се концентрират в малък брой места усилията на научните работници от всички страни, а това безспорно ще доведе до засилване миграцията на научните кадри. Най-добрито, най-талантливите научни работници от всички страни в дадена област на науката следва да се концентрират на опреде-

лени места, където има най-добри условия за развитие на тази наука. Тук миграцията ще има посока от родината на научните работници и специалисти към страната, в която е създаден съответният интернационален център за развитие на тази наука.

Развитието на дадената наука обаче следва да обслужва всички останали страни. Ето зато ще бъде нужен и обратен поток на миграцията. В този научен център ще се обучават многоzahlno висококвалифицирани специалисти, чиято задача следва да бъде внедряването на научните открития в практиката. След известно пребиваване в страната, където се намира съответният интернационален център, тези специалисти следва отново да се върнат в своите страни. Разбира се, и самите научни работници в тези центрове за известно време ще следва да пребивават в различните страни, където се внедряват техните научни открития. Това безспорно ще води до засилване движението на научните кадри.

Този процес за концентрацията и интеграцията на науката според нас става жизнено необходим за социалистическата система и особено за страните-членки на СИВ. Ние сме свидетели на огромна концентрация на умове (на сивото вещество, както го наричат на Запад) в капиталистическия свят. Разбира се, там това става на съвсем друг принцип, там работната сила е стока и сивото вещество се купува както всяка друга стока. А щом е така, тази твърде скъпа стока може да бъде купена от този купувач, който е най-богат и може да заплати най-много. Затова при тях концентрацията на най-добрите научни кадри става в най-мощните капиталистически страни. Малкото специалисти, които са в състояние да подготвят изостаналите капиталистически страни, биват непрекъснато погълчани от капиталистическия пазар на сиво вещество и концентрирани в богатите капиталистически страни. Принципите, които съществуват в този тъй перспективен бизнес, се свеждат приближително до следното: най-богатите като САЩ могат да купуват умове (сиво вещество) от всички страни включително и от такиве напреднали и високо развити в промишлено отношение като ГФР, Англия, Австрия, Скандинавските страни, Франция и др. Напредналите капиталистически страни на Европа на свой ред пък се стремят да концентрират умове от другите по-слабо развити капиталистически страни. Тази голяма кампания за покупка на сиво вещество в край на сметка води не само до ограбване на най-ценния капитал на

изостаналите страни от напредналите, но в същото време и до не- прекъснато засилване на икономическите различия между тях.

Между социалистическите страни концентрацията на науката следва да се изгради на съвсем друг принцип. Тя не следва да ощетява националните интереси на нито една страна, а напротив, трябва да съществува за максимално развитие на икономиката на всяка една страна. В същото време концентрацията и интеграцията на науката в социалистическите страни трябва да води до постепенно преодоляване на икономическите различия между отделните страни. Това означава, че формираният интернационални центрове следва да бъдат правилно разпределени между отделните страни, без да се ощетяват националните интереси на нито една страна. Освен това от научните открития на тези центрове ще следва да се ползват в еднаква степен всички страни, както напредналите, така и по изостаналите.

Миграционните процеси между отделните страни са свързани и с подготовката на кадрите. И сега не малък брой специалисти особено от по-малките страни се подготвят в големите и по-напреднали социалистически страни особено в СССР. Не би могло обаче да се счита, че в това отношение е направено всичко за изграждане на най-ефективна подготовка на кадрите в системата на страните-членки на СИВ. Всяка страна се стреми във все по-голяма степен да обхване подготовката на всички видове специалисти, без да държи сметка, доколко това е ефективно и доколко би могло да се постигне подготовка на едно високо съответствуващо на съвременното развитие на науката равнище.

За да се създаде ефективна подготовка на кадрите, тук също е нужна известна концентрация и специализация особено що се касае до подготовката на висококвалифицирани специалисти. Там където са концентрирани съответните научни центрове, там ще бъде налице и съответната база за осъществяване подготовката на най-високо равнище. Там ще бъдат най-висококвалифицираните научни работници, които ще са в състояние да запознят младите кадри с най-новите постижения на науката. Там ще бъде концентрирана и най-modерната експериментална техника, където ще може да се види и практическото приложение на науката в живота. Ето защо в

тези научни центрове би следвало да се съпредоточи подготовката на най-висококвалифицираните специалисти от отделните страни. Тук би било правилно да се извърши подготовка, която в крайна сметка да приключи със защита на кандидатска или докторска дисертация.

Освен това не е целесъобразно всяка страна (особено малките страни) да се стреми да създаде училища за подготовка на всички видове специалисти. По някои специалности, от които са необходими малък брой специалисти за дадена страна, подготовката би следвало да се извърши в друга страна, където са налице развити училища, подготвящи голям брой висококвалифицирани специалисти. Тук има място да се мисли и по един по-смел план за специализация на подготовката на специалисти между отделните социалистически страни. Следва твърде внимателно по линията на СИВ да се обмисли и обсъди не е ли целесъобразна една по-голяма специализация и коопериране в подготовката на специалисти. Заслужава сериозно внимание въпросът, дали не е по-ефективно вместо да се върви по пътя на разположената подготовката на всички видове специалисти във всяка страна, да се тръгне към концентриране и специализиране на подготовката както на висококвалифицирани специалисти, така и на висшите и полувисшите кадри. Разбира се, основните ядра, към които би следвало да се концентрира и подготовката на висококвалифицираните специалисти, следва да бъдат интернационалните научни центрове.

Няма съмнение обаче, че един процес на специализация и концентрация на подготовката на кадри, който обективно се налага от социалистическото равнище, води до засилване на миграцията на работната сила между социалистическите страни. Този процес също следва да бъде добре проучен, да бъдат ясно очертани неговите перспективи и на тази база да се определят мащабите на миграционните потоци.

Досега ние разглеждаме обективната необходимост от формиране на определени миграционни потоци при социализма както за изпълнителските кадри, така и за специалистите. Следва обаче да се спрем и на въпроса за начина на организиране на миграционните процеси между социалистическите страни.

Тук най-напред ще изтъкнем, че при всички случаи миграционните процеси между социалистическите страни следва да бъдат ограничени. Това се налага от обективното действие на закона за планомерното и пропорционално развитие при социализма.

Безспорно на пръв план възниква въпросът, какво следва да обхване работата по организиране движението на работната сила между социалистическите страни-членки на СИВ.

1. Тук най-напред трябва да се определят възможностите на всяка една страна да участва в международното преразпределение на работната сила. За целта следва за всяка страна да се определи дали тя ще има излишък или недостиг на работна сила. Това предполага извършването на една компетентна оценка както на бъдещите мащаби на екстензивното развитие и на тази база определяне на допълнителната потребност от работна сила, така и изчислението на бъдещото естествено нарастване на трудовите ресурси на страната. При съпоставянето на тези две величини бихме могли да определим по какъв начин (като вносителка или износителка) и в какви мащаби ще може да участва всяка една страна в организираната миграция на работната сила между страните-членки на СИВ.

2. След като се определят мащабите на излишъка или недостига на работна сила във всяка страна, следва да се установи кое е най-целесъобразното преразпределение на работната сила между страните. При решаването на този въпрос трябва да се изхожда от редица обстоятелства. Тук би следвало да се имат предвид не само разходите по преразпределението на работната сила, а трябва да се изхожда и от известно съвпадение на квалификацията на търсената и предлаганата работна сила, от съществуващите традиции на движението на работната сила между страните, от близостта на езика, нравите и др.

3. Преди да се пристъпи към организираното движение на работната сила, би следвало да се определят размерите на сумите, които ще заплаща страната-вносителка на работна сила, на страната-износителка на работната сила. Това би следвало да се извърши на базата на съответни разчети за издръжката на работна сила на страната-износителка и възможностите тя да създаде опре-

делска чиста продукция в страната-вносителка. Както вече изтъкнахме, тези разчети ще трябва да се извършват на базата на таблиите за производството и потреблението, като се имат предвид възрастта, полът и срокът на работа.

4. Следва да се определи и размерът на заплащането на миграращата работна сила. Изхождайки от социалистическия принцип на заплащане - равен труд - равна заплата, определена на базата на количеството и качеството на влагания труд, ние не можем да провъзгласим друг принцип на заплащане освен принципа на равни права на мигращите с местните работници. Имигрантите следва да получават работна заплата в размерите, установени в съществуващата система на заплащане в страната, в която са имигрирали.

5. На имигриралите работници следва да бъде обеспечено и съответно битово настаняване. Страната-вносителка на работна сила, следва да поеме съответно задължение да осигури на имигриращата работна сила подходящи жилища и обзавеждане при условие и размер на наемите, които съществуват за поданиците на страната.

6. Следва да бъде решен и въпросът за социалното обезпечаване на миграращата работна сила. Тук също би било най-добре да се възприеме принципът за ползване от страна на имигрантите на всички социални придобивки, от които се ползват и местните работници, поданици на страната-вносителка на работна сила.

Според нас има някои специфични особености на движението на специалистите и третирането на този въпрос следва да се отдели от въпросите за имиграцията на работниците. Освен това при организирането на движението на специалистите би следвало да има редица особености с оглед на това, дали въпросът се отнася за: а) специалисти, които имигрират, за да задоволят допълнителната потребност от работна сила на дадена страна; б) специалисти, които отиват да работят в международните центрове и в) специалисти, които отиват да се квалифицират.

При миграцията на специалисти, които следва да задоволят допълнителната потребност на дадена страна от висококвалифициран трущ, въпросът до голяма степен е аналогичен на въпроса за миграцията на работниците. Ето защо тук бих могли да се използват аналогични форми на организация на тези, прилагани при работниците. Разбира се, при специалистите е много по-сложен въпросът за оценката на техния труд и оттам и определянето на тоява, което би следвало да получава страната-износителка на работна сила. Трудността, както вече изтъкнахме, идва оттам, че ние все още не разполагаме с необходимата метрична система, която да ни даде характеристика на ефективността на труда с оглед на неговата квалификация.

Що се касае до специалистите от различните страни, които ще следва да работят в международните центрове, то въпросът за начина за организиране на тяхната миграция следва да се решава едновременно с цялостното решаване на изграждането на тези центрове. Тук очевидно, ако искаме да се получи желаният ефект, всяка страна с оглед на нейните икономически възможности ще следва да участва както с капитали, така и с най-добре квалифицираните специалисти. В същото време всяка страна следва да има правото да се ползва от резултатите на тези центрове. Ако подобна идея бъде посрещната с охота от страните членки на СИВ, този въпрос следва да бъде обект на специално изследване и специално регламентиране на правата и задълженията на страната-домакин. Сега бихме могли само да изтъкнем, че най-удобно и лесно решение на този въпрос изглежда създаването на съответен международен фонд, чрез който да се покриват разходите както по изграждането и обзавеждането на тези центрове, така и по миграцията и заплащането на труда на висококвалифицираните специалисти, които ще работят в тях.

Специално внимание заслужава и въпросът за движението на работната сила, свързано с подготовката и повишаването на квалификацията на специалистите. Тук на първо място всяка страна ще бъде необходимо да установи от кои специалности и какъв брой специалисти ще е целесъобразно да се подготвят и квалифицират в другите социалистически страни. Би следвало да се изрази съответно становище и в кои страни се счита за най-уместно да

се подготвят и квалифицират дадените специалисти. На второ място, следва да се определи кои специалисти ще се квалифицират в международните научни центрове и кои в съответните висши учебни заведения. С оглед на това ще трябва да съществува и различен начин на организация и поемане на разходите по квалификацията на специалистите.

Специалистите, които ще трябва да се подготвят в международните научни центрове, би следвало да бъдат на издръжка на фондовете на тези центрове. Те би следвало да определят изискванията на предварителната квалификация и правилата за приемането на специалистите, които ще се подготвят при тях.

Що се касае до подготовката на специалисти към висшите учебни заведения на други страни, то в това отношение вече има съответна практика, която по линията на СИВ може още веднъж внимателно да се преразгледа и по възможност да се подобри.

Тук следва да се спрем и на въпроса, какви видове миграция на населението би могла да се формира при социализма? Безспорно отговорът на това ще следва да се търси, изхождайки от формиращите се миграционни потоци, от условията, които е възможно да се създават в отделните страни за по-устойчив или временен недостиг или излишък на работна сила.

Според нас за този етап на развитие на страните-членки на СИВ най-подходяща се явява временната миграция на населението. Безспорно това е една от най-подходящите форми, като се има предвид динамичното развитие на всяка една от тях. Така една страна в определен момент, при дадени условия на своето развитие има излишък на работна сила и може да предостави такава на другите страни, но в друг следващ момент тя може да се окаже с недостиг на работна сила и това да наложи не само да изтегли работната сила от другите страни, но и да прибегне до вносна работна сила.

Временната миграция позволява гъвкаво да се подхожда с работната сила и в най-голяма степен да съответствува на сегашния етап на развитие на социалистическите страни. Чрез нея

Понастоящем ще могат да се подпомагат по-изпредналите в промишлено отношение социалистически страни, които изпитват остра нужда от работна сила. В същото време имигриращата работна сила в тези страни за известен период ще натрупва производствен опит, който на един следващ етап ще може да приложи и в собствената си страна.

Тази форма на миграцията се оказва подходяща не само за работниците, които ще мигрират, за да участват непосредствено в общественото производство. Тя е подходяща и за различните миграционни потоци на специалистите.

Ако дадена страна на определен етап, когато се готви да разгърне в разширени мащаби своето производство, е възпроизвела повече специалисти, отколкото в дадения момент са и необходими, то напълно уместно и в духа на социалистическите взаимоотношения на взаимно сътрудничество е тя да предостави за известен период от време при взаимно изгодни условия част от тях на тази страна, която се нуждае от такива. В същото време би следвало след известен период, ако се яви недостиг от такива специалисти, тя да има право да ги изтегли.

Временната миграция е единствената възможна форма и за подготовката и повишаването на квалификацията на специалистите. Те обикновено се изпращат за определен период от време – не по-вече от 4-5 години, през който да завършат висше образование или да повишат своите познания, и след това се завръщат, за да работят като висококвалифицирани специалисти в собствената си страна.

По отношение на научните работници, които евентуално биха работили в интернационалните центрове, според нас следва сериозно да се обмисли дали не е целесъобразно за някои изключително талантливи от тях, които при условията на тези центрове сиха много за развитието на науката, да се разрешава постоянно миграция или миграция за по-дълъг период от време. Това се налага от обстоятелството, че за да се доведе докрай едно голямо научно достижение, е необходимо много време, понякога и цял човешки живот.

Очевидно е, че при съвременните условия на изключително динамично развитие на икономиките на отделните страни, които предявяват изискване за голяма мобиленост на работната сила, най-удачна форма на международна миграция на работната сила между

социалистическите страни е временната миграция за определен период от време. Самото допускане на времenna миграция обаче означава и съответно допускане на постоянна миграция на население то. Опитът показва, че въпреки всички усилия е трудно една част от мигриралите да се изтегли заново в страната, след като изтече срокът на техния трудов договор в чужбина. Обикновено мигрират млади хора в много случаи още несемайни. Една част от тях създават семейства в чужбина и вече е много трудно да се върнат обратно в своята страна. По тези и други причини би следвало да се прецижда в известни мащаби и постоянна миграция между социалистическите страни.

Заслужава внимание и въпросът за допускане на сезонна миграция на работната сила между социалистическите страни. Тази форма, която в редица страни още в миналото е играла важна роля при формирането на необходимата работна сила за редица производства, които в определен момент се нуждаят от големи контингенти от работна сила, следва да бъде също проучена и използвана при уреждане на миграционните връзки между страните-членки на СИВ. Тя би могла да се допуска най-вече за пограничните райони на съседни страни. В страната, където в сезонните предприятия е налице голяма потребност от работна сила, която може да се достави от пограничните райони на съседна страна, би следвало да се организира подобно движение на работна сила. Съвременното развитие на транспорта прави напълно възможно организирането и на сезонната миграция между социалистическите страни.

Обективната потребност за организиране на социалистическа система като ефективно-функционираща система изисква постигане на най-целесъобразно разпределение, преразпределение и използване както на овеществения, така и на живия труд. Това на свой ред налага запълочено проучване на възможностите за уреждане на взаимно изгодни миграционни връзки между социалистическите страни-членки на СИВ. Тук е необходимо да се изучават възможностите и мащабите на участие на всяка една страна в международното преразпределение на работната сила. На тази база следва да се очертаят основните миграционни потоци между социалистическите страни. Огромна работа следва да се извърши и по създаването на необходимата разчетна база за изграждане на взаимно-изгодни миграционни връзки чрез изследване на разходите за възпроизвеждането на работната сила и нейните производствени

възможности във всяка една страна. Освен това за да се създа - дат ефективни миграционни връзки между социалистическите страни би следвало да се извърши голяма работа по организиране движението на работната сила чрез най-подходящи форми на миграция. Всичко това налага в СИВ да се извършат съответни проучвания и да се направи необходимото за организиране на миграцията на работната сила между страните членки. За целта би било уместно да се създаде и специален орган към СИВ, който да наблюдава възпроизводството на работната сила в отделните социалистически страни и техните възможности да участват в нейното международно преразпределение.

V. РАЗВИТИЕ НА ВЪНШНАТА МИГРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

1. Външната миграция на България през периода на капитализма

Външните миграционни движения на страната са били достатъчно интензивни. Освен обществено-икономическите причини върху външната миграция след Освобождението са оказали съществено влияние разпадането на отоманската империя и оформяне на национално-буржоазните държави на Балканския полуостров. Фактически при формирането на външната миграция в България твърде важна роля са играли политическите причини. Подстрекавани от империалистическите държави, балканските страни водят войни както срещу Турция, така и помежду си, които довеждат до многократни изменения на държавните граници и до масови миграционни движения.

Още по време на Освободителната руско-турска война (1877 - 1878 год.) турското население масово се изселва от Северна България, от предбалканските селища и Горнотракийската низина, особено от местата, в които са водили военни действия или в близост с тях към Тракия и Македония. По същото време се изселва и голяма част от татарското, черкезкото и българо-мохамеданско население.

Развитието на външната миграция на населението у нас след 1900 год. се вижда от следните данни:

Механичен прираст на населението по периоди

Години на преброяванията	Абсолютен брой	Среден годишен прираст (намаление) на 1000 души
1901 - 1905	- 61735	- 3,2
1906 - 1910	- 80868	- 3,9
1911 - 1920	19621	0,5
1921 - 1926	57622	2,0
1927 - 1934	- 56727	- 1,3
1935 - 1946	- 136864	- 1,9

През всички периоди с изключение на 1911 - 1920 год. и 1921 - 1926 год. нашето население е губело по-голям брой изселени лица, отколкото е бил притокът от заселени в страната. Особено очебийни са загубите на население през 1901 - 1905 год. - 3,2%, през 1906 - 1910 год. - 3,9, и през 1947 - 1956 год. - 3,7%. Големите загуби на население през периода 1901 - 1910 г. се дължат главно на значителния брой изселени турци след освобождението. Вълната на изселване е била толкова голяма, че напълно е покрила и надхвърлила масовите преселвания в страната на българско население в Източна Тракия и Македония след Илинденското и Преображенското въстание (1902 год.) През този период значителен брой българи емигрират и в Америка. След международното изложение в Чикаго през 1892 год. в нашата страна се появяват агенти на американските тръстове и параходни компани, които започват агенция сред обединялото население за "богатствата и неограничените възможности" на новия континент, в резултат на което започва изселване към САЩ, Аржентина, Канада, и редица други страни на Америка. През това време българското население се изселва и към някои европейски държави, като Румъния, Унгария, Чехословакия, Австрия и др.

Увеличението на общото население в резултат на механичния прираст през периода 1911 - 1920 год. се дължи главно на така наречените преселвания на бежанци, предизвикани от войните между балканските държави през този период и от промяната на държавните граници. Вълните на тези преселвания на бежанци са особено големи след Балканската война (1911 - 1918 год.), Междусъюзническата война (1913 год.) и Първата световна война (1915 - 1918 год.). Масови преселвания на българско население през това време стават от Тракия, Мала Азия и Македония, Западните покрайнини, Тимошко и Добруджа.

През периода 1921 - 1926 год. преселванията също надвишават изследванията с 2%. По това време, след 1922 год. голим брой българи от Западна Тракия са принудени да се изселват, тъй като гръцкото правителство започва да настанива по тези места малоазиатски гърци. Това тръкайско бежанско население се заселва главно в Горнотракийската низина, Източните Родопи и по Черноморието. През същото време се преселват в България и поч-

ти всички малоазиатски българи. Съгласно склучената конвенция между България и Гърция през 1924 - 1926 год. гръцкото население от България се разменя с българското население от Южна Македония¹.

Трябва да се отбележи, че през разглеждания период - (1921 - 1926 год.) чувствително намалява броят на изселващите се турци. Освен това в САЩ настъпва икономическа криза, която обрича на глад и мизерия хиляди безработни, поради което през 1924 год. е приет законът за намаляване броя (квота) на преселниците от България, Юgosлавия и Гърция до 500 души годишно. Подобни затруднения се създават и при изселването в европейските държави.

След разгрома на контрареволюцията в Русия в България идват голям брой руски емигранти, които чувствително повишават броя на преселниците в страната.

Изселването на турското население продължава през целия период след Първата световна война, когато турските власти започват организирана агитация за изтеглянето му в Турция. На тези масови изселнически движения се дължат преди всичко загубите на население в резултат на механичното движение през периодите 1927 - 1934 год. и 1935 - 1946 год.

Очевидно през периода на капитализма основни причини за външните миграционни процеси в България са били политическите. Водените войни и след това наложилите се корекции на границите, както и масовите изселвания на турско население от страната са обуславяли преди всичко развитието на външните миграционни процеси. Създадо от външната миграция в повечето случаи е било отрицателно за България. Така през целия период от 1900 год. до края на Втората световна война тя е загубила в резултат от външната миграция над 250 хил. души. Това означава, че тя е намалила както своя жизнен фонд, така и трудовия си фонд.

Освен постоянната миграция през периода на капиталистическия ръст на страната беше получила съответно развитие и временната и сезонна миграция. Така не беше малък броят на лицата от Трънския и Радомирския край, които излизаха извън пределите

лите на страната и участвуваха в изграждането на редица строежи в Западна Европа. Твърде разпространено беше в миналото и т.н. турбетчийство. Така през усилените периоди на селскостопанската работа не беше малък броят на хората от планинските краища на Северна България, които отиваха чак във Влашко да извършват редица селскостопански работи. Те участвуваха главно в прибирането на реколтата през летния и есенния сезон. Освен това някои овчари (каракачаните) през летния сезон пасяха свои стада в пределите на страната в пасищата на Стара планина и Родопите, а през късна есен минаваха границата и прекарваха зимата в Беломорието. Това също така беше една своеобразна миграция на населението, която способствуваше за евтиното отглеждане на овцете.

2. Външната миграция през периода на изграждане на социализма в Народна република България

Интензивна външна миграция на населението в България се извършва и през първите години на народната власт, особено през периода до 1951 год. През този период от страната емигрират някои небългарски национални групи. Най-голям е броят на емигрантите турци (около 160 хил. души), които се изселват предимно през 1949 - 1951 год. През 1948 - 1949 год. и по-късно се изселва по-голямата част от еврейското население (около 45 хил. души) в новосъздадената държава Израел. Главно през 1946 - 1947 год. в Арменската съветска социалистическа република се изселват и около 5 хил. арменци. През 1950 год. се изселват и почти всички чехи и словаци (около 3800 души).

През първите години след 9.IX.1944 год. в България се завръщат от САЩ, Канада, Аржентина, Чехословакия, СССР, Унгария и др. страни неголям брой българи, емигрирали в миналото.

След 1957 год. до 1969 год. външната миграция на населението стихва. За този период емигрират малък брой лица - главно в Съветския съюз, Израел и Чехословакия. Съвсем незначителен е и броят на имигрантите. Какво отражение е дало върху формиранието на трудовия фонд на населението отрицателното съдържание на външната миграция на населението през периода на интензивна емиграция от страната, ние вече посочихме в раздел III.

Разглеждайки въпроса за миграцията на работната сила между социалистическите страни, би било полезно да дадем една оценка на досегашния опит на нашата страна по изпращането на български работници в някои социалистически страни, като ЧССР, ССР и ГДР по линията на двустранните споразумения¹. Следва да изтъкнем, че в това отношение най-продължителен, а следователно и най-богат е нашият опит по изпращане на работна сила в Чехословакия, с която още през 1946 год. е сключена специална спогодба за изпращане на селскостопански работници от нашата страна, които да работят в Судетските области. В резултат на тази спогодба в продължение на 3 години бяха изпратени около 11 хил. работници. По-голямата част от тях след изтичането на договорения срок се завръщаха в България. Една част обаче останаха на постоянно местожителство в Чехословакия. Това са преди всичко хора, които са заключили бракове с чехословашки граждани и са се установили там на постоянна работа.

През 1957 год. между България и Чехословакия беше подписана и втора спогодба. В изпълнението на тази спогодба в Чехословакия са изпратени 4790 работници за използване преди всичко в строителството - 68,7%, в селското стопанство - 22,4%. Една част, и то незначителна от тях - 425 работници, или 8,9%, са постъпили на работа в металургичните заводи за придобиване на квалификация. Сроковете за престой по тази спогодба са продължавани 3 пъти. Важно е да се изтъкне, че напоследък, за да се постигне взаимна иагода, в спогодбата е залегнало специално положение, съгласно което по определен план- програма, разработен от нашата страна, работници и ИТР трябва да повишават своята квалификация. Изходдайки от тези принципи, през 1964 год. в Чехословакия бяха приети като стипендии инженери и техники за повишаване на квалификацията в определени заводи, институти и други перспективни звена.

Общо за периода от май 1958 год. до 31 декември 1967 год. в Чехословакия са били изпратени да повишават своята квалификация за определен срок 3221 промишлен работници и 262 инженери, техники и икономисти. Те са се квалифицирали главно в

¹ Използвани са материали на Министерството на труда и социалните грижи

областта на химията, металургията, машиностроенето, енергетиката и други отрасли.

Следва да се изтъкне, че набирането и изпращането на работници и специалисти за работа и повишаване на квалификацията както в Чехословакия, така и в останалите социалистически страни е ставало организирано.

Българските работници, които работят в Чехословакия, са приравнени по права и задължения с чехословашките работници. Докато работят в предприятията на Чехословакия, те наравно се ползват напълно от трудовото и социално законодателство на страната. Освен това битовото устройване на изпращаната работна сила в Чехословакия може да се приеме, общо взето, за добре. За семейните в повечето случаи са осигурявани апартаменти, а несемейните работници са настанивани в обдежития.

Ако трябва да дадем една най-обща оценка на положителните и отрицателни страни на изпращането на работна сила от България в други страни, то би следвало да изтъкнем, че изпращането на работна сила в по-големи мащаби се отнася към един период, когато в България все още е налице известна скрита безработица или излишък на работна сила. Ето защо това мероприятие в известна степен би могло да се оцени положението. Чрез него, освен че се постигна известно облекчаване на страната от излишната работна сила, се даде възможност и една част от нашите работници да повишават своята квалификация, като се запознаят със сравнително по-нова или неизвестна у нас техника.

В същото време, предоставяйки работна сила на братски социалистически страни, нашата страна изпълняваше своя интернационален дълг, като съдействуваше за икономическото развитие на социалистическата система като цяло. Следва да се изтъкне, че положителните моменти на спогодбите за нашата страна се проявяват по-чувствително през последните години, когато се изпращат повече работници и специалисти главно с цел да повишат своите знания и опит.

Разбира се, това мероприятие има и своята отрицателна

страна. Една част от изпратената работна сила вече се е установила на работа в Чехословакия и ние много трудно ще може да я върнем обратно в нашата страна. Това показва, че ние безвъзвратно ще загубим част от нашия трудов фонд, който е предоставен за ползване за известно време в Чехословакия. При това следва да се има предвид, че особено голям за оставане е стремежът на интелигенцията. Така през 1965 год. в Чехословакия трябваше да завършат образованието си и да се завърнат в страната ни 29 специалисти, а до края на същата година се завърнаха само 8, през 1966 год. трябваше да завършат образованието си и да се завърнат 24, а се завърнаха 9 души, и през 1967 год. - 27, а се завърнаха 8. Не по-различно е положението и със завършващите в ГДР. Там през 1966 год. завършиха 13 младежи, а до края на същата година се завърнаха 3. В Полша през 1966 год. завършиха 12 младежи, а се завърнаха 7, през 1967 год. от 8 завършили се завърнаха 5. Няма съмнение, че сега когато ние се намираме в етап на интензивно развитие на нашата икономика, на страната са особено нужни висококвалифицирани специалисти, които познават най-новата техника и са придобили известен опит в нейното използване. Освен това една значителна част от тези работници, след като са създавали години наред национален доход за други страни, идвает да прекарат старините си в нашата страна и се обезпечават от нашето социално законодателство. Или те се възпроизвеждат и издържат след изчерпването на трудовите им възможности от нашата страна, а труда си влагат за създаването на национален доход в друга страна.

VI. ВЪЗМОЖНОСТИ НА НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА УЧАСТИЕ
В МЕЖДУНАРОДНОТО ПРЕРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА
МЕЖДУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ

Възможностите на дадена страна за участие в международната миграция се определят от съпоставката на нейните източници за формиране на работна сила с допълнителната потребност от същата. Основният източник за формирането на работната сила, както е известно, представлява естественото нарастване на трудовите ресурси. Фактически идващите поколения от границите на трудоспособната възраст могат да се попълнят само от ново - постъпващите млади поколения. Вътрешните формиралите се веднаж трудови ресурси също обаче съществуват или се създават в резултат на техническия прогрес резерви, правилното използование на които представлява допълнителни източници за набиране на работна сила. Така една част от населението в трудоспособна възраст е заето в нископроизводителното лично и домашно стопанство и неговото въвлечение в непосредствено обществен труд е източник за набиране на работна сила за народното стопанство. Внедряването на техническия прогрес води до развитието на цели отрасли предимно по интензивен път и до освобождаване на работна сила. Тази икономия на жив труд също представлява източник за покриване на допълнителната потребност от работна сила в други отрасли, където е необходимо и екстензивното развитие в определени мащаби. Така в резултат на механизацията на освободените селскостопански работи освобождаваната работна сила от селското стопанство в редица социалистически страни се превръща в един от основните източници за формирането на работната сила в неселскостопанските отрасли.

Количественото обзързване на допълнителната потребност от работна сила с източниците за нейното задоволяване в България се характеризира със следните данни:

Допълнителна потребност от работна сила
и източници за нейното задоволяване

№ по ред	Показатели	За периода 1960-1965 год.		За периода 1966-1970 г.	
		Абсолютен брой в хиляди	%	Абсолютен брой в хиляди	%
	Допълнителна потребност от работна сила	365,3	100,0	443,9	100,0
	Източници за покриване на допълнителната потре- бност				
1.	Младежта, въстъпваща в трудоспособна въз- раст	57,4	15,7	138,6	31,2
2.	Освободена работна сила от селското сто- панство	304,7	83,4	158,2	35,7
3.	Намаление броя - на домакините и пр.	3,2	0,9	147,1	33,1

Данните говорят, че през настоящата Пета петилетка ние с търде големи усилия успяваме да задаволим потребностите на страната от работна сила. Селското стопанство, което досега беше огромен източник на работна сила за другите производства и отрасли, вече намалява своите възможности за освобождаване на големи контингенти от работна сила. Така докато през периода на Четвъртата петилетка от селското стопанство са освободени 304,7 хил. души, то през Петата петилетка се предвижда да се освободят само 158,2 хил. души. По този начин чрез освобождаващите се от селското стопанство ще може да се покрие през Петата петилетка 35,7% от допълнителната потребност от работна сила, докато през Четвъртата петилетка този източник покриваше 83,4% от нея.

Това наложи през Петата петилетка да се използува най-целесъобразно естественото нарастване на трудовите ресурси. Та-

ка докато през периода 1960 – 1965 год. 65% от естествения прираст на трудовите ресурси се разпределяше като учаци се в различните видове училища, а само 15,7% отиваха за задоволяване на допълнителната потребност, то през Петата петилетка е предвидено 82% от естествения прираст на трудовите ресурси да се насочи към общественото производство. За целта се предвиди насочване на младежите главно към професионално-техническите училища и по този начин включване в производството на по-големи контингенти от младежите, встъпващи в трудоспособна възраст.

Тъй като горните два източника не могат да задоволят огромните допълнителни потребности от работна сила, то през Петата петилетка се налага в още по-големи мащаби да се прилагат към привличането в общественото производство на заетите в домашното и личното стопанство. Предвижда се от този източник да постъпят 147 хил. души, които да покрият 93,1% от допълнителната потребност.

Изучаването на потребността от работна сила и възможността за нейното задоволяване от гледна точка на половия състав показва, че потребността от мъжка работна ръка, която представлява 65% от общата потребност през настоящата петилетка, превишава около 2,5 пъти възможностите за покриването и. От това следва, че нашето народно стопанство е изправено пред остръ недостиг на мъжка работна сила, която се компенсира от въвличането в производството на все по-голям брой жени. В редица райони на страната е налице почти пълно включване в общественото производство както на мъжката, така и на женската работна сила. Особено остро се чувствува недостигът на работна сила в строителството и автотранспорта.

Нашите прогнози и за един по-продължителен период от време показват, че за въдеще източниците за формиране на работна сила ще бъдат още по-ограничени. Така бъдещото нарастване на трудоспособното население при две различни хипотези на неговото естествено нарастване ще се развива както следва:

Нарастване на трудоспособното население през периода 1967 – 2000 год.

(в хиляди души)

Показатели	1967–1970	1971–1975	1976–1980	1981	1986–1990	1991–1995	1996–2000
Нарастване на трудоспособното население при хипотеза – запазване на естественото движение от 1964–1967 година	104	174	64	-69	-28	6	81
Нарастване на трудоспособното население при хипотеза – повишаване на раждаемостта до 21 на хиляда и запазване повъзрастовата смъртност от 1964–1967 год.	104	174	64	-80	21	175	297

Данните показват, че през периода до 1975 год. ние все още имаме едно сравнително добро попълнение на трудоспособното население. През този период все още ще продължат да постъпват в границите на трудоспособната възраст сравнително по-многочислени поколения, родили се през периода на следвоенната демографска компенсация и това ще допринесе за нарастване на трудоспособното население. След 1975 год. обаче настъпва едно намаление на естествения прираст на трудоспособното население, което след 1981 год. преминава в абсолютно намаление. Това намаление е неизбежност като малочислените поколения, които ще постъпват през този период в трудоспособния контингент, са вече налице. Те ще бъдат по-малочислени от броя на излизящите от трудоспособния контингент поколения плюс умиранията на населението в неговите граници. При първия вариант на нашите перспективни изчисления намалението на трудоспособното население продължава и през периода 1986–1990 год., а и през периода 1991–2000 год. може да се очаква само един минимален естествен прираст на трудоспособното население.

При условината на втория вариант е налице едно постепенно увеличаващо се нарастване на трудоспособния контингент през периода 1986–2000 год. То е резултат от постъпването на по-многочислени поколения поради предвидданото нарастване на раждаемостта. Естествено увеличаващата се понастоящем раждаемост ще може да даде своето отражение чак след 1986 год., когато сега раждащите се поколения ще започнат да встъпват в трудоспособна възраст. Едва след това ще се почувствува известно нарастване на трудоспособното население, което ще бъде особено голямо през периода 1996–2000 год.

Очевидно в бъдеще, особено през периода 1976–1990 год., страната ще бъде поставена в условия на твърде ограничено екстензивно развитие в резултат на ограничения естествен прираст на трудоспособното население, който за редица години ще бъде отрицателен. Избягването на този процес, както вече изтъкнахме, е невъзможно.

Селското стопанство, което досега беше огромен източник на работна сила за другите производства и отрасли, вече намалява своите възможности за освобождаване на работната сила и в бъдеще не ще може да се разчита на големи контингенти от хора, напускащи този отрасъл. Така според нашите прогнози дори и при най-усилени темпове на механизация и индустриализация на селско стопанското производство, трудно ще е от него да се освобождават повече от 35 хил. души средно годишно за целия перспективен период до 2000 година.

Очевидно и в по-далечната перспектива горните източници не ще могат да задоволяват огромните допълнителни потребности от работна сила и затова ще се налага да се прибягва и към привличане в общественото производство на заетите в домашното и лично то стопанство. Този източник обаче е вече твърде ограничен. Така според данните от преброяването на населението през 1965 год. са около 19% от трудоспособните жени в трудоспособна възраст не са заети в общественото производство. Като се има предвид, че една част от тези жени са болни или възрастни и трудно бихме могли да ги въвлечем в общественото производство, то очевидно и на този източник не ще може да разчитаме в твърде голяма степен.

Ограниченните размери на основните източници за формирането на работната сила все още обаче не ни дават достатъчно основание да направим извода, че е необходимо да пристъпим към висока работна сила от други страни. У нас са налице не малко резерви, свързани с подобряване на разпределението и използването на наличната работна сила. Не може да се каже, че ние сме направили една щатска оценка доколко целесъобразно се използва наличната работна сила в отделните предприятия и сме провели всички необходими мероприятия за постигане на най-пестеливо използване на живия труд в отделните предприятия. Можем да се надяваме, че провежданите мероприятия за подобряване организациите на труда ще дадат възможност за постигане на една действително научна организация на труда и ще позволят да се освободи непълно използванията работна сила, което ще покрие една част от потребностите. Ние имаме също така немалко неизползвани резерви и във връзка с подобряване организацията на управленческия труд. Не може да се каже, че у нас е направено необходимото и за използване на лицата, които са в пенсионна възраст, но все още са съхранили част от своята трудоспособност и могат успешно да участват в общественото производство. Това е един голям резерв на работна сила, който също трябва да се използува. Нейното изучаване и използване се налага и от обстоятелството на непрекъснато влошаващия се възрастов състав на нашето население. Увеличаването на възрастното население, а от там и броят на пенсионерите налага в най-скоро време този въпрос да бъде проучен и да бъдат набелязани съответни мероприятия за създаване на достатъчно ефикасни стимули за участие в общественото производство на хората над пределната трудова възраст.

Приложение 1

ТАБЛИЦА ЗА ТРУДОВАТА АКТИВНОСТ И ИНАКТИВНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО

И з х о	Възраст в години	Брой на живущите на територията на Го- родски области (в хил.)	Коефициент на активност	Частта на активните от стацио- нарното население	Частта на неактивни от ста- ционарно- то насе- ление	Акумулация на активните	Акумулация на неактивни- те	Средна продъл- жител- ност на ак- тивни- ният живот	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	100000	97299	-	-	97299	8931995	2925553	39,32	29,26
1	96527	96300	-	-	96300	8981995	2828254	40,73	29,30
2	96255	96157	-	-	96157	8931995	2781954	40,86	28,39
3	96104	96045	-	-	96045	8931995	2633797	40,91	27,43
4	96001	95949	-	-	95949	8931995	2539752	40,96	26,46
5	95916	95875	-	-	95875	8931995	2443803	40,99	25,48
6	95838	95800	-	-	95800	8931995	2347928	41,03	24,50
7	95768	95736	-	-	95736	8931995	2252128	41,06	23,52
8	95704	95673	-	-	95673	8931995	2156392	41,08	22,53
9	95641	95610	-	-	95610	8931995	2060719	41,11	21,55
10	95579	95533	-	-	95533	8931995	1965109	41,14	20,56
11	95526	95503	-	-	95503	8931995	1869556	41,16	19,57
12	95480	95461	-	-	95461	8931995	1774053	41,18	18,58
13	95441	95416	0,00175	167	95249	8931995	1678592	41,20	17,59
14	95388	95349	0,00849	810	94539	8931828	1588848	41,22	16,60
15	95308	95268	0,05063	4823	90445	8931018	1488804	41,25	15,62

23

Продължение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	95227	95185	0,22994	21887	73298	3926195	1398859	41,23	14,68
17	95148	95096	0,41071	39057	56039	3904308	1325061	41,04	13,93
18	95049	94993	0,54811	51592	43401	3865251	1269022	40,67	13,35
19	94985	94878	0,58178	55198	39685	3813659	1225621	40,17	12,91
20	94821	94763	0,60820	57685	37128	3758466	1185936	39,64	12,51
21	94705	94646	0,72554	68669	25977	3700881	1148808	39,08	12,18
22	94586	94528	0,81946	77458	17065	36382162	1122881	38,40	11,87
23	94459	94395	0,87029	82151	12244	3554704	1105766	37,63	11,71
24	94381	94264	0,89486	84853	9911	3472553	1093522	36,81	11,59
25	94197	94180	0,92175	86764	7366	3388200	1083611	35,97	11,50
26	94062	93995	0,94849	89153	4842	3301436	1076245	35,10	11,44
27	93927	93858	0,96474	90549	3309	3212283	1071408	34,20	11,41
28	93790	93721	0,97816	91206	2515	3121784	1068094	33,28	11,39
29	93653	93585	0,97740	91470	2115	3080528	1055579	32,36	11,38
30	93514	93444	0,97992	91568	1876	2939058	1063464	31,43	11,37
31	93375	93301	0,98156	91581	1720	2847490	1061588	30,50	11,36
32	93227	93152	0,98123	91404	1748	2755909	1059868	29,56	11,36
33	93078	92999	0,98036	91172	1827	2664505	1058120	28,63	11,36
34	92921	92840	0,97912	90932	1938	2573883	1056298	27,69	11,36
35	92759	92675	0,97811	90646	2029	2482451	1054355	26,76	11,36
36	92590	92496	0,97816	90476	2020	2391785	1052326	25,83	11,36
37	92401	92300	0,97553	90041	2259	2301309	1050806	24,91	11,36
38	92197	92088	0,97671	89943	2145	2211268	1048047	23,98	11,36
39	91978	91867	0,97695	89749	2118	2121325	1045902	23,06	11,37

23

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
40	91754	91638	0,97607	89445	2193	2031576	1043784	22,14	11,37
41	91520	91395	0,97700	89293	2102	1942131	1041591	21,22	11,38
42	91267	91132	0,97469	88825	2307	1852888	1039489	20,30	11,39
43	90997	90855	0,97216	88386	2529	1764013	1037182	19,39	11,40
44	90709	90549	0,97210	88023	2526	1675687	1034653	18,47	11,41
45	90885	90210	0,96942	87451	2759	1587664	1032127	17,57	11,42
46	90029	89838	0,96809	86971	2867-	1500218	1029368	16,66	11,43
47	89642	89435	0,96355	86175	3260	1413242	1026501	15,77	11,45
48	89222	88989	0,95773	85227	3762	1327067	1023241	14,87	11,47
49	88746	88489	0,95931	84888	3601	1241840	1019479	13,99	11,49
50	88227	87964	0,93989	82676	5288	1156952	1015878	13,11	11,51
51	87694	87402	0,93609	81816	5586	1074276	1010590	12,25	11,52
52	87106	86817	0,92942	80689	6128	992460	1005004	11,39	11,54
53	86517	86176	0,92541	79748	6428	911771	998876	10,54	11,55
54	85821	85453	0,92312	78883	6570	882023	992448	9,69	11,56
55	85086	84677	0,87867	74403	10274	753140	985878	8,85	11,59
56	84246	83799	0,84334	70671	13128	678737	975604	8,06	11,58
57	83344	82874	0,82800	68620	14254	608066	962476	7,30	11,55
58	82391	81874	0,81979	67119	14755	539446	948222	6,55	11,51
59	81397	80755	0,80482	64993	15762	472327	933457	5,81	11,48
60	80148	79489	0,66445	52816	26673	407334	917705	5,08	11,45
61	78805	78076	0,56797	44345	33731	354518	915038	4,50	11,61
62	77827	76548	0,52989	40562	35986	310173	881307	4,01	11,40
63	75750	74916	0,49538	37108	37808	269611	845321	3,56	11,16

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
64	74051	73116	0,45985	33586	39530	232503	807513	3,14	10,90
65	72148	71105	0,41809	29728	41377	198917	767983	2,76	10,64
66	70041	68972	0,38406	26489	42483	169189	726606	2,42	10,37
67	67882	66717	0,34861	238258	43459	142700	684123	2,10	10,08
68	65528	64313	0,31817	20462	43851	119442	640664	1,82	9,78
69	63086	61851	0,28870	17856	43995	89890	596813	1,57	9,46
70	60591	59232	0,24340	14417	44815	81124	552818	1,34	9,12
71	57857	56518	0,23093	13052	43466	66707	508003	1,15	8,78
72	55157	53669	0,21130	11340	42329	53655	464537	0,97	8,42
73	52148	50607	0,18789	9483	41124	42315	422208	0,81	8,10
74	49061	47529	0,16206	7703	39826	328832	381084	0,67	7,77
75	46005	44889	0,15159	6729	37660	25129	341258	0,55	7,42
76	42758	41149	0,13716	5644	35505	18400	303598	0,48	7,10
77	39539	37923	0,11215	4253	38670	12756	268093	0,32	6,78
78	36286	34550	0,10142	3504	31046	8503	234423	0,23	6,46
79	32813	31189	0,12394	3866	27323	4999	203377	0,15	6,20
80	29565	27962	0,01293	362	27600	1138	176054	0,04	5,95
81	26358	24741	0,01083	268	24478	771	148454	0,03	5,63
82	23124	21605	0,00949	205	21400	503	123981	0,02	5,36
83	20087	18649	0,00955	178	18471	298	102581	0,01	5,11
84	17211	15898	0,00752	120	-	15778	120	84110	0,01
85	14585	13452	-	-	13452	-	68332	-	4,69
86	12318	11256	-	-	11256	-	54880	-	4,46
87	10195	9284	-	-	9284	-	43624	-	4,28

94

95

Приложение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
88	8572	7601	-	7601	-	34340	-	4,10	
89	6830	6145	-	6145	-	26739	-	3,91	
90	5460	4918	-	4918	-	20594	-	3,77	
91	4365	3912	-	3912	-	15681	-	3,59	
92	3458	3064	-	3064	-	11769	-	3,40	
93	2670	2364	-	2364	-	8705	-	3,26	
94	2058	1820	-	1820	-	6341	-	3,08	
95	1582	1389	-	1389	-	4521	-	2,86	
96	1196	1048	-	1048	-	8132	-	2,62	
97	900	784	-	784	-	2084	-	2,32	
98	668	578	-	578	-	1300	-	1,95	
99	489	421	-	421	-	722	-	1,48	
100	353	301	-	301	-	301	-	0,85	

96

Приложение 1

ТАБЛИЦА ЗА ТРУДОВАТА АКТИВНОСТ И ИНАКТИВНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Възраст в години	Брой на дома- шните помощни помощници (в хил.)	Брой на живущи- те на възраст над 16 го- дини (в хил.)	Коефициент на актив- ност	Частта на актива и неактива от стациите от съста- щия национально- то население	Акумулация на неактив- ните	Средна продъл- жител- ност на неак- тивния живот	Приложение 1			
							1	2	3	4
0	100000	97853	-	-	97853	3114390	4066368	31,14	40,66	
1	97135	96924	-	-	96924	3114390	3968515	32,06	40,86	
2	96853	96788	-	-	96788	3114390	3871591	32,16	39,97	
3	96724	96681	-	-	96681	3114390	3774808	32,20	39,08	
4	96638	96595	-	-	96595	3114390	3678127	32,23	38,06	
5	96562	96536	-	-	96536	3114390	3581532	32,25	37,09	
6	96509	96486	-	-	96486	3114390	3484996	32,27	36,11	
7	96452	96439	-	-	96439	3114390	3388510	32,29	35,13	
8	96416	96394	-	-	96394	3114390	3292071	32,30	34,14	
9	96372	96354	-	-	96354	3114390	3195677	32,32	33,16	
10	96335	96323	-	-	96323	3114390	3099923	32,33	32,17	
11	96310	96298	-	-	96298	3114390	3008000	32,34	31,18	
12	96285	96270	-	-	96270	3114390	2905702	32,35	30,19	
13	96254	96237	0,00392	877	95860	3114390	2897082	32,36	30,10	
14	96219	96200	0,01706	1641	94559	3114013	2801222	32,36	29,11	
15	96181	96160	0,08197	7882	88278	3123872	2706663	32,35	28,14	
16	96138	96117	0,24592	20754	75363	3104490	2618385	32,29	27,24	
17	96095	96073	0,38119	30858	65215	3083756	2543022	32,09	26,46	

97

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
18	96052	96027	0,45880	44057	51970	3052878	2477807	31,78	25,80
19	96001	95975	0,58584	56226	39749	3008821	2425687	31,34	25,27
20	95949	95920	0,65070	62415	35505	2952995	2386088	30,77	24,87
21	95891	95861	0,68643	65802	30059	2890180	2352568	30,14	24,53
22	95881	95801	0,71983	68960	26841	2824378	2322324	29,47	24,24
23	95770	95739	0,75943	72707	28032	2755418	2295688	28,77	23,97
24	95708	95677	0,79354	75924	19753	2682711	2272551	28,03	23,75
25	95645	95614	0,81895	78303	17311	2606787	2252398	27,25	23,55
26	95582	95547	0,83215	79509	16038	2528484	2235587	26,45	23,39
27	95512	95475	0,84141	80334	15141	2448975	2219549	25,64	23,24
28	95438	95401	0,84451	80567	14834	2368641	2204408	24,82	23,10
29	95364	95325	0,85011	81037	14288	2288074	2189574	23,99	22,96
30	95285	95244	0,85200	81148	14096	2207037	2175286	23,16	22,83
31	95202	95156	0,86011	81845	13811	2125889	2161190	22,83	22,70
32	95109	95060	0,86335	82070	12990	2044044	2147879	21,49	22,54
33	95010	94960	0,86967	82584	12376	1961974	2124889	20,65	22,47
34	94910	94859	0,87284	82797	12062	1879390	2122513	19,80	22,36
35	94807	94752	0,87753	83148	11604	1796598	2110451	18,95	22,26
36	94696	94656	0,87696	82992	11644	1713445	2098847	18,09	22,16
37	94576	94515	0,88076	83245	11270	1630458	2087208	17,24	22,07
38	94454	94388	0,88301	83346	11042	1547208	2075933	16,38	21,98
39	94319	94247	0,88215	83140	11107	1463862	2064891	15,52	21,89
40	94175	94102	0,88004	82814	11288	1380722	2053784	14,66	21,81
41	94028	93940	0,87578	82271	11669	1297908	2042496	13,80	21,72

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
42	93850	93763	0,87144	81709	12054	1215637	2030827	12,95	21,64
43	93671	93569	0,86111	80573	12996	1138928	2018778	12,11	21,55
44	93462	93347	0,85585	79891	13456	1053355	2005777	11,27	21,46
45	93230	93114	0,88519	77768	15346	973464	1992321	10,44	21,37
46	92994	92868	0,88251	76478	16390	995696	1976975	9,63	21,26
47	92738	92594	0,80745	74765	17829	819218	1960585	8,83	21,14
48	92446	92295	0,78480	72483	19862	744453	1942756	8,05	21,02
49	92139	91980	0,76980	70760	21220	672020	1922894	7,29	20,87
50	91816	91688	0,73488	67889	24294	601260	1901674	6,55	20,71
51	91446	91261	0,71375	65138	26123	533921	1877380	5,84	20,53
52	91070	90852	0,67360	61198	29654	468788	1851257	5,15	20,38
53	90627	90401	0,66187	59884	30567	407585	1881608	4,50	20,10
54	90171	8924	0,64200	57781	32193	347751	1791036	3,86	19,86
55	89668	89390	0,48487	43298	46092	290020	1758849	3,23	19,62
56	89104	88804	0,37300	38124	55680	246722	1712751	2,77	19,22
57	88495	88170	0,33858	29412	58758	213598	1657071	2,44	18,78
58	87834	87471	0,29632	25919	61552	184186	1598818	2,10	18,20
59	87097	86695	0,26330	22827	63868	158267	1536761	1,82	17,64
60	86277	85821	0,22467	19281	66540	135440	1472898	1,57	17,07
61	85853	84881	0,20039	17009	67872	116159	1406359	1,36	16,48
62	84391	83837	0,17617	14770	69067	99150	1388481	1,17	15,86
63	83264	82674	0,15705	12984	69690	84380	1269414	1,01	15,25
64	82067	81404	0,14858	11688	69716	71396	1199724	0,87	14,62
65	80712	79942	0,12410	9921	70021	59708	1180008	0,74	14,00

Продолжение									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
66	79147	78328	0,10682	8867	69961	49787	1059987	0,63	13,39
67	77479	76538	0,09143	6998	69540	41420	990026	0,53	12,78
68	75560	74515	0,07994	5957	68558	34422	920486	0,46	12,18
69	78446	72359	0,07406	5359	67000	28465	851928	0,39	11,60
70	71248	70076	0,05954	4172	65904	23106	784928	0,32	11,02
71	68873	67614	0,05504	3721	63893	18934	719024	0,27	10,44
72	66815	64917	0,04860	3155	61762	15213	655131	0,23	9,88
73	63467	61890	0,03968	2456	59434	12058	598869	0,19	9,85
74	60280	58672	0,04126	2421	56251	9602	538935	0,16	8,86
75	57056	55432	0,03544	1965	58467	7181	477684	0,13	8,87
76	53770	51943	0,02841	1476	50467	5216	424217	0,10	7,89
77	50081	48237	0,02496	1204	47033	3740	373750	0,07	7,46
78	46374	44424	0,02247	998	43426	2536	326717	0,05	7,05
79	42472	40607	0,03127	1270	39387	1538	283291	0,04	6,67
80	38727	36682	0,00251	92	38590	268	243954	0,01	6,30
81	34695	32747	0,00225	74	32673	176	207364	0,01	5,99
82	30859	28942	0,00129	37	38905	102	174691	0,00	5,66
83	27025	25264	0,00086	22	25242	65	145786	0,00	5,39
84	23502	21854	0,00199	43	21811	43	120544	0,00	5,18

100

Продолжение									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
85	20205	18690	-	-	18690	-	98733	-	4,09
86	17174	15817	-	-	15817	-	80043	-	4,66
87	14460	13171	-	-	13171	-	64226	-	4,44
88	11881	10774	-	-	10774	-	51055	-	4,80
89	9667	8747	-	-	8747	-	40281	-	4,17
90	7827	7047	-	-	7047	-	31534	-	4,08
91	6266	5691	-	-	5691	-	24487	-	3,91
92	5015	4515	-	-	4515	-	18796	-	3,75
93	4014	3607	-	-	3607	-	14281	-	3,56
94	3200	2865	-	-	2865	-	10674	-	3,34
95	2529	2257	-	-	2257	-	7809	-	3,09
96	1984	1767	-	-	1767	-	5552	-	2,80
97	1550	1377	-	-	1377	-	3785	-	2,44
98	1204	1053	-	-	1053	-	2408	-	2,00
99	902	788	-	-	788	-	1855	-	1,50
100	663	572	-	-	572	-	572	-	0,86

101

ТАБЛИЦА ЗА ПРОИЗВОДСТВО

Приложение 2

М 5 кг.

Възраст в години	Създавана чиста производствена мощност от едно заето лице	Брой на живущите на територията на населението		Производство на стационарен рентген аппаратура (хил. лв.)	Акумулатори на Средно бъдещо производство (кощо произвъдство от един личен (лев) (хил. лв.)
		Общо за население	За активното население		
A	1	2	3	4 = 1 x 3	5
1	2	3	4	5	6
0	0	97299		6412241	65902
1	96300	96157	39	6412241	66586
2	96045	95949		6412241	66685
3	95875	95800		6412241	66763
4	95736	95678		6412241	66880
5	95610	95553		6412241	66881
6	95508	95461		6412241	66934
7	95416	95349	167	6412241	66978
8	95349	1168	810	6412241	67022
9				6412241	67067
10				6412241	67107
11				6412241	67142
12				6412241	67171
13				6412241	67203
14				6412026	67248
					7

102

Приложение

1	2	3	4	5	6	7
15	1216	95268	4823	5865	6411080	67295
16	1272	95185	21887	27840	6405215	67292
17	1306	95096	39057	51008	6377375	67062
18	1341	94998	51592	69185	63826367	66598
19	1392	94878	55193	76829	6257182	65950
20	1427	94763	57685	82245	6180353	65219
21	1463	94646	68669	100468	6098108	64481
22	1515	94528	77458	117349	5997645	68452
23	1549	94395	82151	127252	5880296	62295
24	1601	94264	84358	135049	5753044	61081
25	1636	94130	86764	141946	5617995	59683
26	1654	93995	89153	147459	5476049	58259
27	1671	93858	90549	151307	5328590	56778
28	1688	93721	91206	153956	5177283	55241
29	1706	93585	91470	156048	5023327	53677
30	1724	93444	91568	157863	4867279	52088
31	1724	93301	91581	157886	4709416	50476
32	1723	93152	91404	157489	4551530	48861
33	1741	92999	91172	158780	4394041	47248
34	1741	92840	90902	158260	4285311	45619
35	1741	92675	90646	157815	4077051	43998
36	1741	92496	90476	157519	3919236	42372
37	1741	92300	90041	156761	3761717	40755
38	1741	92088	89943	156591	3604956	39147

103

Приложение

1	2	3	4	5	6	7
63	1479	74916	731108	54883	4656	7
64	1444	73111	65358	48498	293911	4656
65	1410	68972	26489	41916	209497	2505
66	1389	68971	26489	41916	209497	2505
67	1374	66717	28258	31143	167101	2114
68	1359	68971	26489	41916	209497	2505
69	1339	68971	26489	41916	209497	2505
70	1326	59288	14147	17819	66729	1216
71	1181	55158	18052	15414	68729	1189
72	1157	53669	11340	12894	59355	998
73	1137	50507	9483	10166	3866	3035
74	1123	47529	7703	7880	3862	238
75	989	44389	31189	31189	8988	1188
76	953	41144	53669	53669	648	238
77	915	34550	31189	31189	410	17
78	894	37938	27962	27962	268	15
79	785	31189	27962	27962	305	125
80	760	3862	238	238	152	7
81	740	24741	27962	27962	268	-
82	699	31189	27962	27962	305	125
83	659	27962	27962	27962	305	125
84	639	31189	27962	27962	305	125
85	615	37938	27962	27962	305	125
86	594	34550	31189	31189	410	17
87	564	41144	53669	53669	648	238
88	536	34550	31189	31189	410	17
89	504	37938	27962	27962	305	125
90	485	31189	27962	27962	305	125
91	460	34550	31189	31189	410	17
92	430	37938	27962	27962	305	125
93	404	31189	27962	27962	305	125
94	384	37938	27962	27962	305	125
95	359	31189	27962	27962	305	125
96	339	37938	27962	27962	305	125
97	315	31189	27962	27962	305	125
98	294	37938	27962	27962	305	125
99	274	31189	27962	27962	305	125
100	254	37938	27962	27962	305	125
101	234	31189	27962	27962	305	125
102	214	37938	27962	27962	305	125
103	194	31189	27962	27962	305	125
104	174	37938	27962	27962	305	125

Дополнение

Приложение 2

ТАБЛИЦА ЗА ПРОИЗВОДСТВО

Х е н и Бъзарост в години	Създаване чиста про- дукция средно от едно зае- то лице	Брой на живущите на възраст "у" години Общо за население нитето	Брой на живущите на възраст "у" години За актив- ното насе- ление	Производство на стационарното активно населе- ние (хил. лв.)			Акумулация на производство (хил. лв.)	Средно бъде- що произвое- ство от едно лице (левза)
				E 1	B 2	C 3	D 4	
0		97853					4458013	45558
1		96924					4458013	45995
2		96783					4458013	46062
3		96681					4458013	46111
4		96595					4458013	46152
5		96536					4458013	46180
6		96486					4458013	46204
7		96439					4458013	46226
8		96394					4458013	46248
9		96394					4458013	46267
10		96328					4458013	46282
11		96298					4458013	46294
12		96270					4458013	46307
13		96237	377				4458013	46323
14		96200	1641				4457545	46336
15		96160	7882				4455472	46354
16		96117	20754				4445178	46248

106

Продължение

1	2	3	4	5	6	7
17	1358	96073	30858	41905	4417700	45988
18	1375	96027	44057	60578	4375795	45568
19	1410	95975	56226	79279	4315217	44962
20	1427	95920	62415	89066	4235938	44161
21	1445	95861	65802	95084	4146872	43259
22	1462	95801	68960	100820	4051788	42294
23	1480	95739	72707	107606	3950968	41268
24	1497	95677	75924	118658	3843362	40170
25	1514	95614	78203	118551	3729704	39008
26	1532	95547	79509	121808	3611153	37795
27	1551	95475	80384	122991	3489345	35547
28	1549	95401	80567	124798	33666354	35286
29	1567	95325	81037	126985	3241556	31005
30	1567	95244	81148	127159	3114571	32701
31	1567	95156	81845	128251	2987412	31395
32	1567	95060	82070	128604	2859161	30077
33	1567	94960	82584	129409	2780557	28755
34	1567	94859	82797	129743	2601148	27421
35	1567	94752	83148	130298	2471405	26083
36	1567	94636	82992	130048	2341112	24738
37	1549	94515	83245	128947	2211064	23894
38	1549	94388	83346	129108	2082117	22059
39	1532	94247	83140	127370	1953014	20722
40	1531	94102	82814	126788	1825644	19401

107

М 5 х 6

ТАБЛИЦА ЗА ПОТРЕБЛЕНИЕТО

Приложение 3

З Б З Р С Т З Г О Л И Н И	Личко и колек- тивно потребле- ние средно на едно лице	Брой на живущите на зъбъраст "Х" години	Потребление на стадо потре- бление (хил.лв.)	Акумулация на потребе- лиято (хил.лв.)	Средно об- що потре- бление на едно лице (лв.)
1	2	3	4	5	6
0	540	97299	52541	4233984	43515
1	540	96300	52002	4181448	43421
2	540	96157	51925	4129441	42945
3	560	96045	53785	4077516	42454
4	581	95949	55746	4023731	41986
5	601	95875	57621	3967985	41387
6	622	95800	59588	3910864	40818
7	652	95736	62420	3850776	40223
8	683	95673	65345	3788356	39597
9	703	95610	67214	3723011	38940
10	724	95558	69180	3655797	38259
11	744	95508	71054	3586617	37555
12	775	95461	73982	3515563	36827
13	826	95416	78814	3441581	36069
14	886	95349	84479	3362767	35268
15	938	95268	89361	3278288	34411

110

Продължение

1	2	3	4	5	6
16	989	95185	94138	3188927	33502
17	1039	95096	98805	3094789	32544
18	1060	94993	100698	2995984	31589
19	1029	94878	97629	2895291	30516
20	988	94768	93626	2797662	29523
21	958	94646	90671	2704036	28570
22	927	94523	87623	2613865	27648
23	897	94395	84672	2525742	26757
24	856	94264	80690	2441070	25896
25	825	94130	77657	2360380	25076
26	795	93995	74726	2282723	24286
27	754	93558	70769	2207997	23525
28	724	93721	67854	2137228	22804
29	693	93585	64854	2069374	22112
30	672	93444	62794	2004520	21452
31	662	93801	61765	1941726	20811
32	652	93152	60735	1899961	20182
33	632	92999	58775	1819226	19562
34	632	92840	58675	1760451	18962
35	622	92675	57644	1701776	18368
36	611	92496	56515	1644132	17775
37	601	92300	55472	1587617	17201
38	601	92088	55345	1532145	16638
39	591	91867	54293	1476800	16075

111

1	2	3	4	5	6
40	561	91638 91395	53242 52187	1422507 1369265	15528 14952
41	571	91182	51034	1817078	14452
42	560	90855	50879	1266044	13985
43	550	90549	49802	1215165	13420
44	550	90210	49516	1165863	12918
45	550	89838	48513	1115747	12420
46	540	89435	46506	1067284	11933
47	520	88989	46274	1020728	11470
48	520	88489	45129	974454	11012
49	510	87964	43894	929325	10565
50	499	87402	43614	885491	10131
51	499	86817	42454	841817	9696
52	489	86176	42140	799368	9276
53	489	85453	40932	757223	8661
54	479	84677	40560	716291	8459
55	479	83799	39392	675731	8064
56	469	82874	37956	636429	7672
57	458	81874	37498	598478	7310
58	458	80755	36259	560975	6947
59	449	79489	35611	524716	6601
60	448	78076	34197	489105	6264
61	438	76548	33523	454908	5943
62	438	74916	32064	421380	5625
63	428				

113

113

Продолжение

1	2	3	4	5	6
64	428	73116	31294	389316	5325
65	418	71105	29722	358022	5085
66	418	68972	28830	328300	4760
67	408	66717	27221	299470	4489
68	397	64313	25532	272249	4238
69	397	61851	24555	246717	3989
70	387	59232	22923	222162	3851
71	387	56518	21872	199239	3525
72	377	53669	20293	177367	3305
73	377	50607	19079	157134	3105
74	366	47529	17896	138055	2905
75	366	44389	16246	120659	2718
76	359	41149	14772	104413	2537
77	346	37923	13121	89641	2364
78	348	34550	12023	76520	2215
79	335	31189	10448	64497	2068
80	326	27962	9116	54049	1933
81	324	24741	8016	44938	1816
82	314	21605	6784	36917	1709
83	317	18649	5912	30133	1616
84	306	15898	4865	24221	1524
85	304	18452	4089	19356	1439
86	296	11256	3332	15267	1356

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7
41	1445	93940	82271	118882	1698856	18084
42	1593	93763	81709	1138821	1579974	16851
43	1328	93569	80573	106598	1466158	15669
44	1271	93347	79891	101541	1359555	14565
45	1219	93114	77768	94799	1258014	13510
46	1253	92868	76478	95827	1163215	12525
47	1270	92594	74765	94952	1067388	11528
48	1288	92295	72433	93294	972436	10586
49	1323	91980	70760	93615	879142	9558
50	1340	91653	67339	90234	785527	8573
51	1341	91261	65138	87350	695293	7619
52	1340	90852	61198	82005	607943	6692
53	1323	90401	59834	79160	525938	5818
54	1323	89924	57731	76378	446778	4968
55	1323	89390	43298	57285	370400	4144
56	1322	88804	33124	43790	313117	3526
57	1305	88170	29412	38388	269327	3055
58	1305	87471	25919	33824	230944	2640
59	1306	86695	22827	29812	197120	2274
60	1307	85821	19281	25200	167308	1949
61	1289	84861	17009	21925	142108	1674
62	1290	83837	14770	19053	120183	1434
63	1273	82674	12984	16529	101130	1225
64	1269	81404	11688	14832	84601	1039

102

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7
65	1254	79942	9921	12444	69759	873
66	1240	78328	6367	10875	57828	732
67	1285	76538	6998	8643	46953	643
68	1224	74515	5957	7291	38310	544
69	1222	72859	5859	6549	31019	429
70	1195	70076	4172	4986	24470	349
71	1178	67614	3721	4383	19484	288
72	1125	64917	3155	3549	15101	233
73	1085	61890	2456	2665	11552	187
74	1010	58672	2421	2445	8887	151
75	991	55432	1955	1947	6442	116
76	983	51945	1476	1877	4495	87
77	904	48237	1204	1088	3118	65
78	816	44424	998	814	2030	46
79	822	40607	1270	1044	1216	30
80	875	36682	92	81	172	5
81	1233	32747	74	91	91	3
82	-	-	57	-	-	-
83	-	-	22	-	-	-
84	-	-	43	-	-	-

103

продължение

1	2	3	4	5	6
87	285	9284	2646	11935	1286
88	281	7601	2136	9289	1222
89	269	6145	1653	7153	1164
90	287	4918	2410	5500	1119
91	274	3912	1072	4090	1046
92	248	3064	760	3018	985
93	239	2364	565	2258	955
94	246	1820	448	1693	930
95	254	1389	359	1245	896
96	300	1048	314	892	851
97	169	784	132	578	737
98	397	578	229	446	772
99	336	421	141	217	515
100	254	301	76	76	252

114

ТАБЛИЦА ЗА ПОТРЕБЛЕНИЕТО

Приложение 3

Ж е н и	Лично и колективно потребление средно на едно лице	Брой на живущите "х" години	Потребление на стационарното население - (хил.лв.)	Акумулация на потреблението (хил.лв.)	Средно бъдещо потребление на един личе (лв.)
1	2	3	4	5	6
0 б щ о					
0	438	97853	42860	3637636	37174
1	438	96924	42453	3594776	37089
2	438	96783	42391	3552323	36704
3	459	96681	44877	3509932	36304
4	479	96595	46269	3465555	35877
5	499	96536	48171	3419286	35420
6	520	96486	50178	3371115	34989
7	530	96439	51113	3320942	34436
8	561	96394	54077	3269329	33921
9	581	96354	55982	3215752	33374
10	601	96323	57890	3159770	32804
11	622	96298	59897	3101880	32211
12	632	96270	60843	3041983	31598
13	683	96237	65730	2981140	30977
14	723	96200	69553	2915410	30306
15	774	96160	74428	2845857	29295
16	826	96117	79893	2771429	28834
17	856	96073	82288	2692036	28021

115

Продолжение

1	2	3	4	5	6
18	876	96027	84120	2609798	27178
19	846	95975	81195	2525678	26816
20	826	95920	79280	2444488	25485
21	795	95861	76209	2365253	24674
22	764	95801	73192	2289044	23894
23	784	95739	70272	2215852	23145
24	713	95677	68218	2145580	22425
25	683	95614	65304	2077362	21727
26	652	95547	62297	2012058	21058
27	632	95475	60340	1949761	20422
28	601	95401	57886	1889421	19805
29	571	95325	54431	1832085	19219
30	550	95244	52384	1777654	18664
31	540	95156	51384	1725270	18181
32	530	95060	50382	1673886	17609
33	530	94960	50329	1623504	17097
34	520	94859	49327	1573175	16584
35	520	94752	49271	1523848	16082
36	510	94636	48264	1474577	15582
37	499	94515	47163	1426313	15091
38	489	94388	46156	1379150	14611
39	489	94247	46087	13382994	14144
40	479	94102	45075	1285937	13676

116

1	2	3	4	5	6
41	469	93940	44058	1241832	13219
42	469	98768	43975	1197774	12774
43	459	98569	42948	1158799	12330
44	458	98347	42753	1110851	11909
45	448	98114	41715	1068098	11471
46	438	92868	40676	1026383	11052
47	438	92594	40556	985707	10645
48	438	92295	40425	945151	10241
49	428	91980	39867	904726	9836
50	418	91683	38303	865359	9444
51	418	91261	38147	827056	9063
52	408	90852	37068	788909	8688
53	397	90401	35890	751841	8817
54	398	89924	35789	715952	7962
55	387	89890	34594	680162	7609
56	387	88804	34367	645568	7270
57	387	88170	34121	611201	6932
58	377	87471	32977	577079	6597
59	377	86695	32684	544102	6276
60	367	85821	31496	511418	5959
61	367	84881	31151	479922	5654
62	357	83837	29980	448771	5353
63	356	82674	29432	418841	5066
64	346	81404	28166	369409	4784

117

Продолжение

1	2	3	4	5	6
65	346	79942	27660	361243	4519
66	336	78328	26318	333583	4259
67	336	76538	25717	307265	4015
68	336	74515	25037	281548	3778
69	326	72359	23589	256511	3545
70	326	70076	22845	232922	3324
71	316	67614	21366	210077	3107
72	316	64917	20514	188711	2907
73	305	61890	18876	168197	2718
74	305	58672	17895	149321	2545
75	296	55432	16408	131426	2371
76	296	51943	15375	115018	2214
77	296	48237	14278	99643	2066
78	286	44424	12705	85365	1922
79	275	40607	11167	72660	1789
80	276	36682	10124	61493	1676
81	264	32747	8645	51369	1569
82	264	28942	7641	42724	1476
83	256	25264	6468	35063	1389
84	255	21854	5573	28615	1309
85	245	18690	4579	23042	1233
86	248	15817	3923	18463	1167
87	242	13171	3187	14540	1104
88	240	10774	2586	11353	1054

118

Продолжение

1	2	3	4	5	6
89	230	8747	2012	8767	1002
90	225	7047	1586	6755	959
91	227	5691	1292	5169	908
92	206	4515	930	3877	859
93	222	3607	801	2947	817
94	198	2865	567	2146	749
95	214	2257	483	1579	700
96	208	1767	368	1096	620
97	244	1377	336	728	529
98	170	1053	179	392	372
99	143	788	112	213	272
100	176	572	101	101	177

119

РАЗЛИКА МЕЖДУ СРЕДНОТО БЪДЕЦО ПРОИЗВОДСТВО И СРЕДНОТО
БЪДЕЦО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО 1965 год.

Възрастови групи	Мъже			Жени		
	Средно бъдечо производство лева	Средно бъдечо потребление лева	Разлика	Средно бъдечо производство лева	Средно бъдечо потребление лева	Разлика
1	2	3	4	5	6	7
0	65902	48545	22387	45558	37174	8384
1	66586	43421	28165	45995	37089	8906
2	66685	42945	23740	46062	36704	9858
3	66763	42454	24309	46111	36304	9807
4	66890	41986	24894	46152	35877	10275
0 - 4	66560	42089	23721	45980	36617	9363
5	66881	41387	25494	46180	35420	10760
6	66934	40818	26116	46204	34939	11265
7	66978	40223	26755	46226	34436	11790
8	67022	39597	28425	46248	33921	12327
9	67067	38940	28127	46267	33374	12893
5 - 9	66977	40178	26799	46226	34402	11824
10	67107	38259	28848	46282	32804	13478
11	67142	37555	29587	46294	32211	14083
12	67171	36827	30344	46307	31598	14709
13	67203	36069	31134	46323	30977	15346
14	67248	35268	31980	46336	30306	16030

1	Продължение			7	
	2	3	4		
10 - 14	67177	36806	30371	31589	14719
15	67295	34411	32884	46334	29595
16	67292	33502	33790	46248	28834
17	67062	32544	34518	45988	28021
18	66598	31539	35059	45568	27178
19	65950	30516	35434	44962	26316
15 - 19	66849	32548	34906	45881	28025
20	65219	29523	35696	44161	25485
21	64431	28570	35861	43259	24674
22	63452	27648	35804	42294	23894
23	62295	26757	35538	41268	23145
24	61031	25896	35185	40170	22425
20 - 24	63386	27724	35612	42269	23955
25	59683	25076	34507	39008	21727
26	58259	24286	33973	37795	21058
27	56773	23525	33248	36547	20422
28	55244	22804	32487	35286	19805
29	53677	22112	31565	34005	19219
25 - 29	56660	28529	33181	36473	20419
30	52088	21452	30686	32701	18664
31	50476	20811	29665	31395	18131
32	48861	20182	28679	30077	17609
33	47248	19562	27686	28755	17097
34	45619	18962	26557	27421	16584

ПРОДОЛЖЕНИЕ

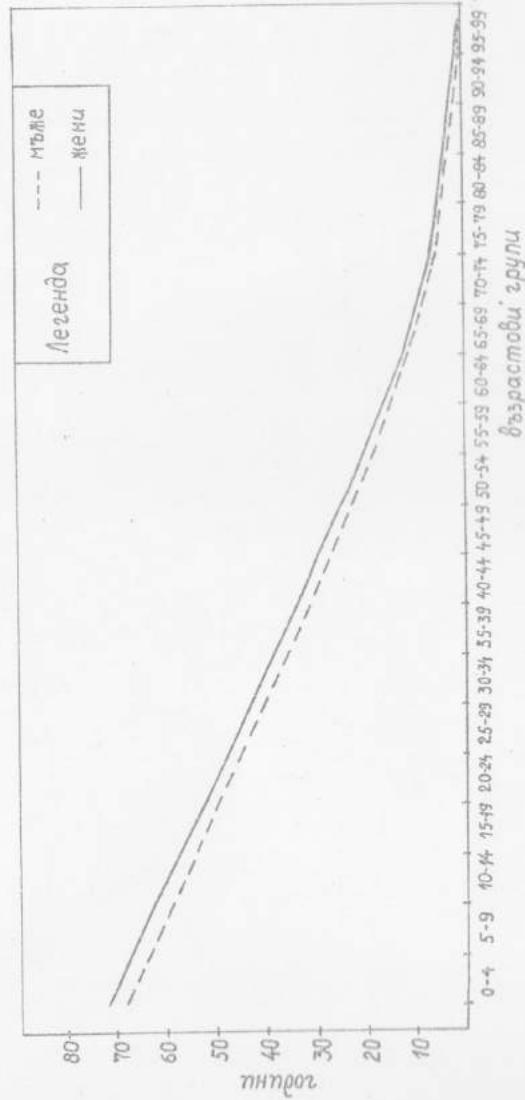
1	2	3	4	5	6	7
30 - 34	48856 43993	20192 18353	28664 25680	30076 26085	17620 16082	12458 10001
35	42372	17775	24597	24738	15582	9156
36	40755	17201	23554	23894	15091	8303
37	39147	16688	22509	22059	14611	8448
38	37536	16075	21461	20722	14144	6578
39	35 - 39	40712 35925 34847 22710 31108 29531	17198 15523 14982 14452 13985 13420	23519 20402 19835 18258 17178 16111	23860 19401 18084 16851 15669 14565	16478 18676 18219 12774 12330 11900
40 - 44	40 45 46 47 48 49	32802 27961 26399 24859 23388 21822	14490 12918 12420 11933 11470 11012	18812 15043 13979 12926 11863 10810	16962 13510 12525 11528 10536 9558	12798 11471 11052 10645 10241 9836
50	45 50 51 52 53 54	20322 18856 17408 15972 14564	10565 10181 9696 9276 8861	9757 8725 7712 6696 5703	8573 7619 6692 5818 4968	9444 9063 8683 8317 7962

Продолжение

1	2	3	4	5	6	7
50 - 54	17509 18178 11859 10610	9731 8459 8064 7679	7778 4714 3795 2981	6790 4144 3526 3055	8717 7609 7270 6982	- 1927 - 3465 - 3744 - 3877
55	9397	7310	2087	2640	6597	- 3957
56	8211	6947	1264	2274	6276	- 4002
57	55 - 59	10727 7047 6115 5349 4656 4020	7715 6601 6264 5943 5625 5325	3012 446 - 149 - 594 - 969 - 1805	3149 1949 1674 1434 1223 1089	6950 5959 5654 5353 5066 4784
60	60 - 64	5552 3451 2950 2505 2114 1767	6000 5035 4760 4489 4238 3989	- 448 - 1584 - 1810 - 1984 - 2119 - 2222	1492 873 782 613 514 429	- 3801 - 4010 - 3980 - 3919 - 3843 - 8745
65	65 - 69	2636 1461 1216 998 799 637	4549 3751 3525 3805 3105 2905	- 1913 - 2290 - 2309 - 2312 - 2306 - 2268	649 349 288 238 187 151	- 3907 - 3646 - 3527 - 3402 - 3264 - 3116
70	70	1461 1216 998 799 637	3751 3525 3805 3105 2905	- 2290 - 2309 - 2312 - 2306 - 2268	4058 3824 3107 2907 2545	- 3409 - 2975 - 2819 - 2774 - 2581 - 2394
71	71					
72	72					
73	73					
74	74					

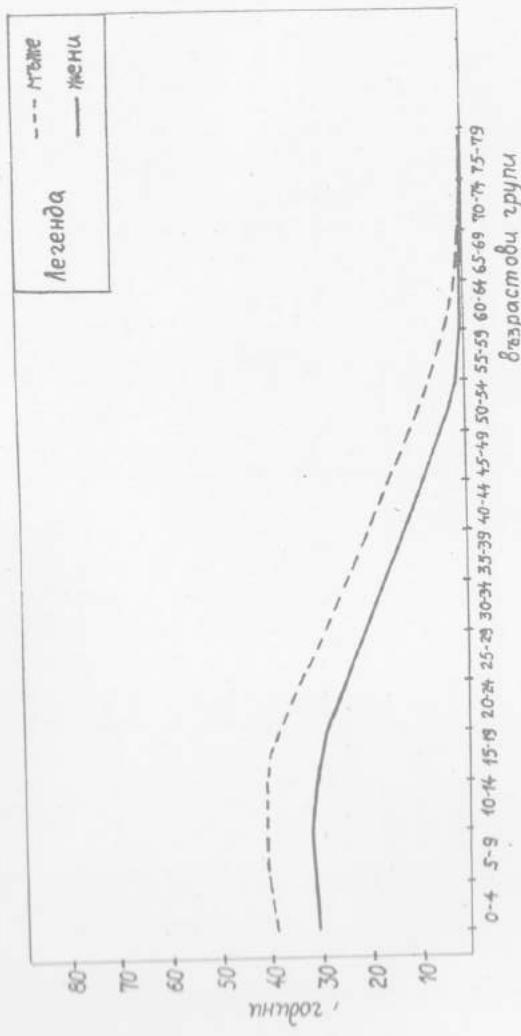
						Прибавление
1	2	3	4	5	6	7
70 - 74	1071	3369	- 2298	252	2959	= 2707
75	504	2718	- 2214	116	2871	= 2255
76	382	2537	- 2155	87	2214	= 2127
77	273	2364	- 2091	65	2066	= 2001
78	189	2215	- 2026	46	1922	= 1876
79	118	2068	- 1950	30	1789	= 1759
75 - 79	304	2399	- 2095	73	2101	= 2028
80	23	1933	- 1910	5	1676	= 1671
81	17	1816	- 1799	3	1569	= 1566
82	13	1709	- 1696	-	1476	= 1476
83	7	1616	- 1609	-	1389	= 1389
84	-	1524	- 1524	-	1309	= 1309
80 - 84	14	1758	- 1744	2	1521	= 1519

1. Среден дълдеч живот на едно лице

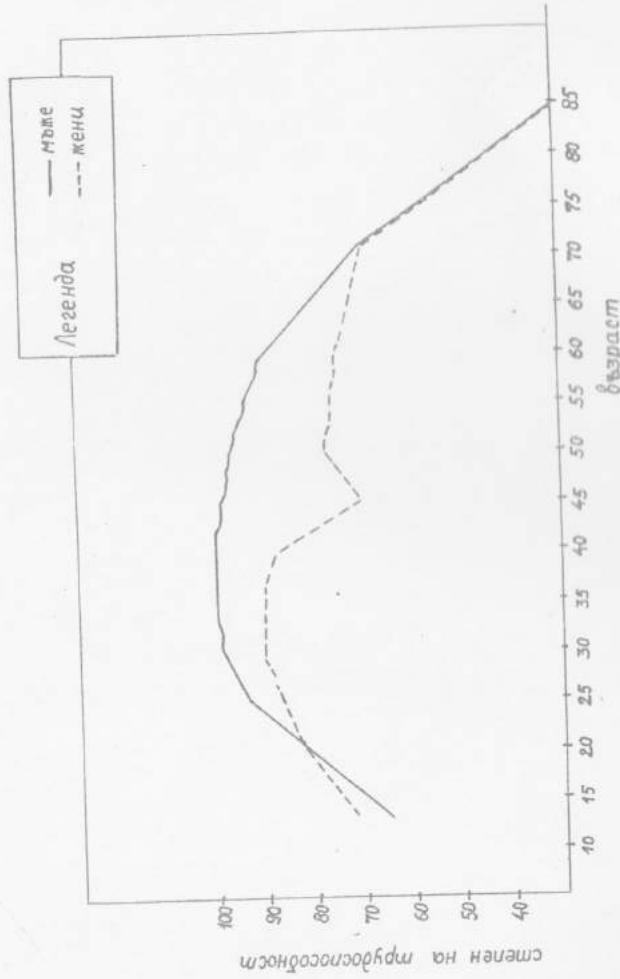
2. Среден бъдещ трудоспособен живот на едно лице

126

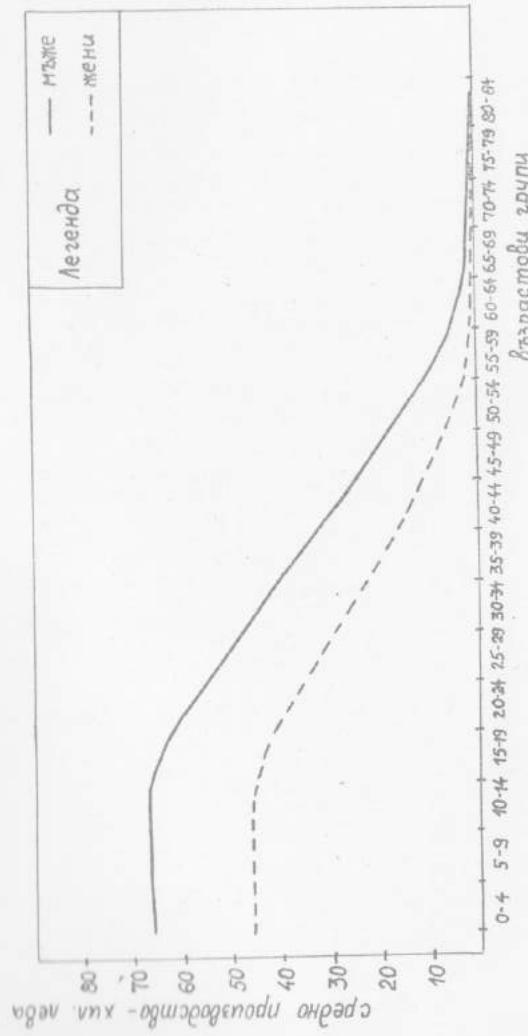

3. Производствени възможности на населението по възраст

127

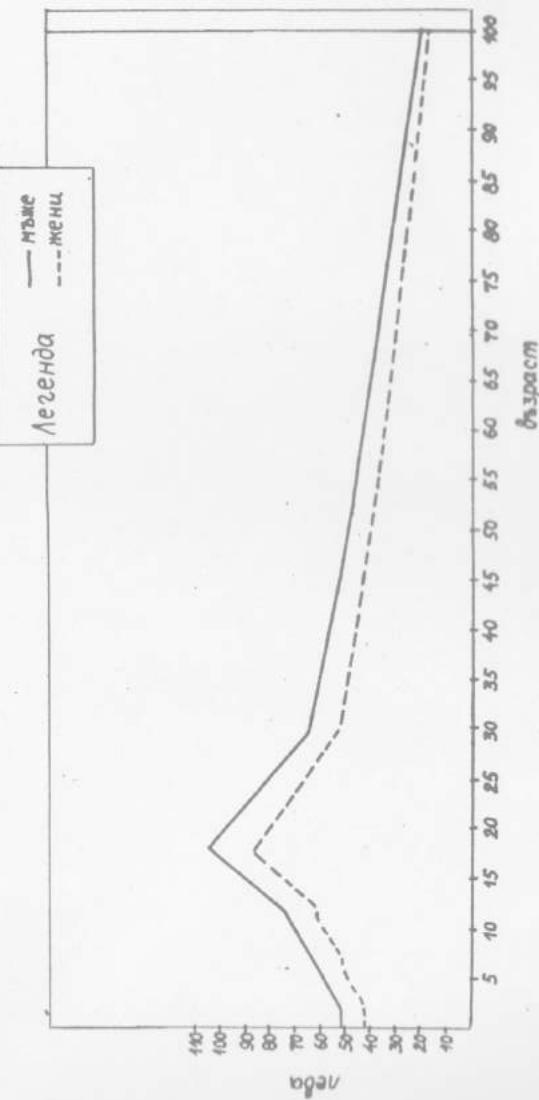

4. Средно бъдещо производство от едно лице

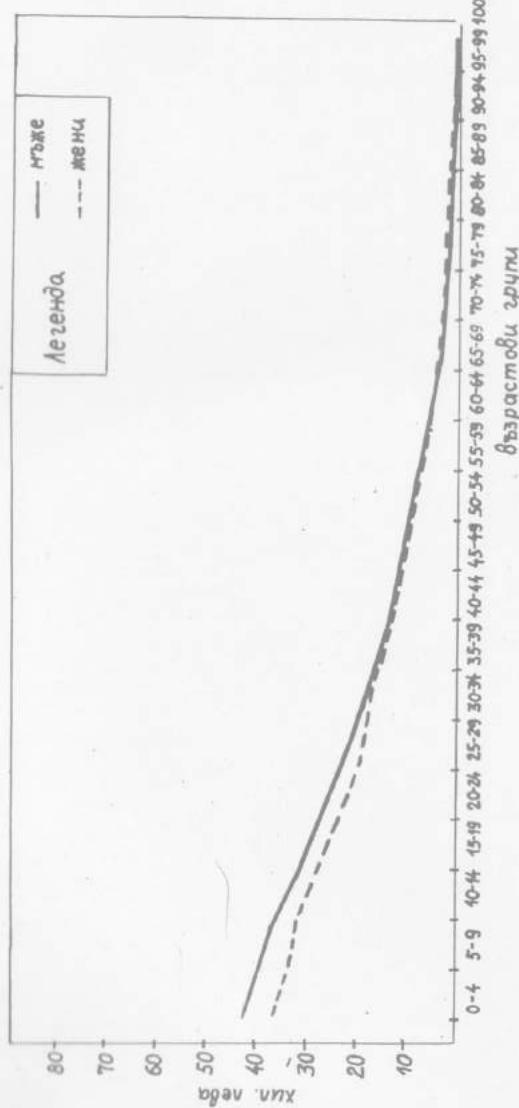

128

5. Попречение на населението по възраст

129

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Предговор	3
I. Характерни особености на миграцията на работната сила в капиталистическите страни	7
II. Миграцията на работната сила между социалистическите страни като обективна необходимост	20
III. Изграждане на взаимоизгодни миграционни връзки между социалистическите страни	28
IV. Миграционни потоци, организация и форми на движение на работната сила между социалистическите страни	57
V. Развитие на външната миграция в България	79
1. Външната миграция на България през периода на капитализма	79
2. Външната миграция през периода на изграждане на социализма в Народна република България	82
VI. Възможности на Народна република България за участие в международното преразпределение на работната сила между социалистическите страни	86

МИНИСТЕРСТВО НА ТРУДА
И СОЦИАЛНИТЕ ГРИЖИ
НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ
ИНСТИТУТ ПО ТРУДА

Ст.н. с.к.н. н. Минко Минков

ПРОБЛЕМИ
НА МИГРАЦИЯТА НА РАБОТНАТА
СИЛА МЕЖДУ СТРАНИТЕ –
ЧЛЕНКИ НА СИВ

София – 1970 г.